

HIFOnytt

MEDELEMSBLAD FOR DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

nr 1 – feb. 2006 **innhold**

- 3 Ny didaktikk og historisk innsikt? Av *Inger Marie Okkenhaug*
- 4 HIFOs anmelderpris 2005
- 5 Intet nytt fra lærebokfronten? Av *May-Brith Ohman Nielsen*
- 12 En prisvinneres fortelling. Av *Terje Halvorsen*
- 15 Forskningsfronten: Integration-Exclusion. Die deutsche Entschädigung für NS-Opfer in West- und Osteuropa 1953–2000. Av *Hans Otto Frøland*
- 20 «Fotografiet i historien og historien i fotografiet». Rapport fra seminaret. Av *Lena Aarekol*
- 22 HIFO-seminaret 2006 ved Høgskolen i Agder, Kristiansand 5.–7. mai
- 26 Sitatet. Av *Richard Holt*
- 27 Doktordisputas: Bjørn-Petter Finstad
- 28 Studiereise til Siena med HIFO's reisestipend. Av *Torgeir Melsæter*
- 29 Arkivsenter i Rogaland. Av *Hans Eyvind Næss*
- 30 Bokmelding: Øyvind Nordbrønd Grøndahl: *Det Norske tollvesens historie. Tiden etter 1940*. Av *Paul G. Roness*
- 34 Bokmelding: Odd S. Lovoll: *Norske småbyer på prærien. En kulturhistorisk studie*. Av *Per Moen*
- 36 Annonse: Forfatter av bygdesoge
- 37 Annonse: Utsyn / Innsikt
- 38 Annonse: Fortid
- 40 Annonse: Stipendiatstilling

HIFO – Den norske historiske forening

Historisk institutt, Universitetet i Oslo, boks 1008, Blindern, 0315 Oslo

Bankkonto 7874 06 46582

HIFOs styre

Leder: *Vera Schwach*, Norsk institutt for studier av forskning og utdanning, Senter for innovasjonsforskning (NIFU STEP), Wergelandsveien 7, 0167 Oslo, tlf 22 59 51 56, faks 22 59 51 01, e-post: Vera.Schwach@nifustep.no

Nestleder: *Eldrid Mageli*, IAKH, Postboks 1008, 0315 Oslo, tlf 22 85 67 68, e-post: e.i.mageli@iakh.uio.no

Kasserer: *Bjørn Arne Steine*, IAKH, Postboks 1008, 0315 Oslo, tlf 22857324, e-post: b.a.steine@iakh.uio.no

Redaktør HIFO-nytt: *Inger Marie Okkenhaug*, Historisk Institutt, Universitetet i Bergen, Sydnesplassen 7, 5007 Bergen, tel. 55 58 28 13/45 60 18 91, fax 55 58 96 54, e-post: Inger.Okkenhaug@smi.uib.no

Styremedlemmer:

Anne Kjersti Jacobsen, skolekontakt, Dælenenggt 23, 0567 Oslo, tlf (privat) 22 71 89 48, e-post: anne_jacobsen@hotmail.com

Knut Sprauten, Norsk lokalhistorisk institutt, Pb 8045 Dep, 0031 Oslo, tlf (jobb) 22 92 51 39, e-post: knut.sprauten@lokalhistorie.no

Årstein Svihus, Monrad Mjeldesveg 20, 5161 Laksevåg, tlf. 90879443, e-post: Arstein.Svihus@hi.uib.no

Anne Tove Austbø, Stavanger Sjøfartsmuseum, Muségt. 16, 4010 Stavanger, tlf (jobb) 51 84 27 26, fax (jobb) 51 84 27 01, e-post: anne-tove.austbo@stavanger.museum.no

Varamedlemmer:

Knut Grove, Rokkansenteret, Nygårdsgaten 5, 5015 Bergen, tlf 55 58 97 59, e-post: knut.grove@rokkan.uib.no

Espen Andresen, Ålveien 6a, 7560 Vikhammer, tlf 97 68 43 03, e-post: espen.andresen@hf.ntnu.no
Karsten Korbøl, Kjørberggata 1G, 0653 Oslo, mobil: 99 23 23 27, privat: 21 91 62 20, arbeid: 22 63 43 71, e-post: kkorbol@start.no

Harald Dag Jølle, Institutt for historie, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø, tlf: 77 64 64 77, mobil: 95 93 47 28, e-post: hdagj@sv.uit.no

HIFO-sekretariatet

Lars Thoresen er engasjert som HIFOs sekretær med fast treffetid på Historisk institutt, Universitetet i Oslo, onsdager kl 10.30–13.30, tlf: 22 85 67 59 (betjenes av telefonsvarer utenom treffetid), faks: 22 85 52 78, e-post: HIFO@sv.uit.no.

HIFO på internettet

HIFOs hjemmeside i World Wide Web har adresse <http://www.hifo.no>

Ny didaktikk og historisk innsikt

INGER MARIE OKKENHAUG

I 2005 utgav Frankrike og Tyskland en felles lærebok i historie. Etter å ha utkjempet tre store kriger mot hverandre, samarbeider nå Europas gamle fiender om et felles undervisningsopplegg. Denne nedbyggingen av patriotisk, nasjonal historieformidling er ikke enestående, men del av en trend i hele Europa. May-Brith Ohman Nielsen, medforfatter av *Portal: Historie for vidaregåande skole*, presenterer i dette nummeret av HIFO-nytt den «nye historiedidaktikken», som er et resultat av etterkrigstidas politiske og sosiale utvikling. Etter murens fall økte behovet for å erkjenne landene i Øst-Europa som likeverdige i forhold til Europas historiske arv. En annen faktor var nødvendigheten av forsoning etter andre verdenskrig.

Målet for den «nye historiedidaktikken» er ikke bare at elevene skal lære å tenke historisk. Det å menneskeliggjøre historien og formidle mer innsikt i menneskelig væren står også sentralt her. Mennesket blir sett som et sammensatt individ, og ikke som endimensjonale «gode franskmenn» – eller «gode nordmenn». Slik blir hver nasjons «patriotic memory» problematisert og – ideelt sett, – erstattet av historisk innsikt.

Det er nettopp en av konsekvensene av norsk etterkrigshistories manglende vilje til å se bak bildet av tyskerne som fiender, Hans Otto Frøland viser oss i «Forskningsfronten». Temaet for det europeiske prosjektet er erstatningsoppgjørene for naziperioden som Forbundsrepublikken Tyskland inngikk med europeiske stater. I vårt lands sammenheng var det relativt få erstatningsberettigede nordmenn som krevde sin rettmessige erstatning. Frøland konkluderer med at den nasjonal erindringskulturen i Norge ikke

ser ut til å ha kunnet akseptere bevissthet om at Forbundsrepublikken viste vilje til «å gjøre opp» for naziugjerningene: *I nasjonens «patriotic memory» forble tyskerne overgripere langt inn i den kalde krigen.*

En historisk sjanger som kan bidra til å nysansere mennesket som historisk aktør, er biografien. *Omdreiningspunktet i det historiske spenningsfeltet er også individet*, skriver Anne Kristine Børresen i innledningen til biografien om vitenskapsmannen Johan Vogt (upublisert manus). I forfatteren Per Olov Enquists roman *Boken om Blance og Marie* er det vitenskapskvinnen Marie Curie som blir menneskeliggjort. Empati koblet med empiri og historisk innsikt gjør Enquist til en av vår tids fremste historiefortolkere og formidlere av komplekse, fortidige livssammenhenger. Men selv om Enquists roman *Livlegens besøk*, blir ansett som «historisk etterrettelig» i forhold til en historisk aktør som Johan Fr. Struense, så er dette historie i romans form, og kravet til etterrettelighet kan avfeies med at det er en skjønnlitterær fortelling. Hva skjer når en forfatter skriver en biografi publikum går ut i fra er basert på historiske fakta? Terje Halvorsen debatterer dette i forhold til Roy Jacobsens biografi om Trygve Bratteli. Han kommer med følgende grunnspørsmål: *Hvor fritt kan en forfatter omtale historiske handlinger og historiske personer i en bok som leseren må oppfatte som faktabasert – og så slippe fra det med å vise til at det er en «fortelling»?*

I en samtale med skjønnlitterære forfattere i Bergen, vises det til at det å dikte over et historisk tema også er å tolke. Som en formulerer det: *Men en historiker tolker jo også, og dermed dikter, selv om han ikke ser det. Men samtidig må det være hold i det man tolker eller*

dikter over. Derfor kan heller ikke forfatteren jukse der. Når Enquist får spørsmål om han føler ansvar for bildene han skaper rundt de historiske figurene han gestalter, svarer han: *Nja, inte mot bilden, men mot personen.* – Forfatteren og historikeren har kanskje flere berøringspunkt enn det kan se ut som.

Årets første nummer av HIFO-nytt har også annet å by på. Per Moen har anmeldt Odd S. Lovolls bok *Norske småbyer på prærien. En kulturhistorisk studie*, mens Paul G.

Roness skriver «for tollarar, historikarar og syndarar» i en anmeldelse av Øyvind Nordbrønd Grøndahls *Det Norske tollvesens historie. Tiden etter 1940*. Dessuten har vi en rapport fra en mottager av HIFOs reisestipend, planer for et arkivsenter i Rogaland og en rapport fra et tverrfaglig, nasjonalt seminar, «Fotografiet i historien og historien i fotografiet». – Og ikke minst; vi kan by på det endelige programmet for årets HIFO-seminar, 5. – 7. mai i Kristiansand!

HIFOs anmelderpris 2005

Prisen går til Olav Rovde for anmeldelse av Olav Randens bok *Brøyte seg rydning. Bureisingstid og bureisarliv*. Anmeldelsen er trykt i *Heimen* nr.4–2004

Komiteens begrunnelse

Olav Rovdes anmeldelse er kunnskapsmessig velfundert og informativ i den forstand at melder både presenterer verket tilstrekkelig bredt, og skriver slik at lesere uten spesialkunnskap på feltet har utbytte av framstillinga. Verket blir plassert i historiografisk sammenheng, og premissene for faglig argumentasjon blir klart gitt til kjenne. Anmeldelsen har en grunnleggende kritisk vinkling med innvendinger rettet mot sentrale analyse- og struktureringsspørsmål, men gir også generøst rom for omtale av verkets faglige og litterære kvaliteter. Slik Rovde her balanserer faglig argumentasjon mot fokus på verket han skal melde, forholder han seg også bevisst til en problematisk grense mellom anmeldelse og debattinnlegg. Anmeldelsen er skrevet i klart og godt språk, og med et engasjement som vekker leserens interesse både for emnet og for verket.

Komiteen har hatt tre medlemmer: Mona Ringvei, Universitetet i Oslo, Jon Skeie, Norsk institutt for lokalhistorie og Bjørg Seland, Høgskolen i Agder

Intet nytt fra lærebokfronten?

MAY-BRITH OHMAN NIELSEN

Den nye historieundervisningen

2005 var et spesielt år i historiefaget, og særlig på lærebokfronten. Frankrike og Tyskland, Europas gamle fiender, som gjennom nyere historie har utkjempet tre store kriger mot hverandre og vært involvert i et uttall av gjensidige og mer omfattende konflikter og interessenmotsetninger, utarbeidet og utga en felles lærebok og en rekke felles undervisningsmateriale i historie. Undervisningsmaterialet var samlet, utarbeidet, skrevet og tilrettelagt av tyske og franske historikere og historiedidaktikere i fellesskap. Det utkom samtidig på tysk og fransk.¹ Dette er svært gledelig, men ikke enestående. Det er en del av en fagutvikling som har gått over hele kontinentet. På lærebokfronten har det ikke vært stille.

Over hele Europa er det i det siste tiåret vokst frem en helt ny generasjon lærebøker og undervisningsmaterieell og nye metoder i historieundervisningen. De fleste land har fått helt nye læreplaner som viser et helt eller delvis nytt historiefag. Endringene skjedde først i Nordvest-Europa, nå pågår de også raskt i Sør- og Øst-Europa.² Særlig har endringene grepet om seg og gått raskt siden 2001. For de som ikke til daglig følger ivrig med i siste nytt fra lærebokfronten i historie kan det kanskje være av en viss interesse å få vite litt om hva som har skjedd her det siste tiåret, og noen tips om hvor interesserte kan orientere seg videre. Det kan også være relevant som kontekst til noen kommentarer her i HIFO-nytt om en lærebok og et læreverk undertegnede har vært med å lage. Dette er nettopp denne konteksten dette læreverket, og de to spesielt kommenterte kapitlene i nyere norgeshistorie, er skrevet innenfor.

Utviklingen mot det som er blitt kalt «den nye historien» eller «den nye historiedidaktikken» har gått i to hovedtrinn. Det første trinnet hadde utgangspunkt i klasseroms- og læringsforskningen innenfor historie i Nordvest-Europa og Nord-Amerika på 1980-tallet. Undersøkelser i flere land viste at elevene hadde svake historieferdigheter når de gikk ut av skolen og enda svakere to år etter endt undervisning.³ Myndighetene var bekymret. Lærerne ønsket seg mer engasjerende fag; et fag som ga bedre læringsresultater, som ga elevene større personlig utbytte og lærte dem å tenke historisk, slik at de utviklet flere ferdigheter for livet de levde og for framtida. Dertil hadde forskningsfaget historie også endret seg mye de siste tiårene. Det var forsket fram mye ny kunnskap og nye perspektiver. Faget var blitt langt mer mangfoldig og metodisk raffinert. Samfunnet hadde endret seg, og det var klare forventninger om at historieforskningen og undervisningsfaget skulle speile dette. Det betydde mer vekt på begge kjønns historie, flere ulike gruppers historie, globale perspektiver, vise ulike syn på historiske forhold, mer hverdags- og sosialhistorie og fortidas mentaliteter, på historiekunnskapens tilblivelsesmetoder og større vekt på mangfold og ulikhet. Dertil var det blitt drevet en mengde praktisk klasseromsforskning på hvilke undervisningsmåter som utviklet elevens evne til å tenke og reflektere; slik at det de lærte fikk større betydning for dem og ble virksom varig kunnskap og tenkeferdigheter, ikke overfladisk synsing eller mekanisk imitasjon. Kort sagt; elevene måtte lære å tenke historisk om læringsutbyttet skulle økes.

Fortroppene for denne utviklingen har i Europa særlig vært den britiske historielærer-

foreningen *The Historical Association* (med H.M. the Queen som høy beskytter).⁴ Dette har skedd gjennom en omfattende aktivitet over hele øriket med fagutvikling, kursing, utdanninger og læremiddelutvikling, og særlig gjennom tidsskriftene deres *Teaching History*, *Primary History* og *The Historian*, og en rekke andre publikasjoner.⁵ Ingen som har fulgt utviklingen gjennom *Teaching History*, det mest leste tidsskrift av denne typen i Norge, siden tidlig 1990-tall kan være i tvil om hvor omfattende denne utviklingen har vært, og om hvor klasseroms- og praksisorientert den har vært og fremdeles er.⁶ I USA har denne fagutviklingen vært fremmet særlig av historielærere og lærerutdannere i historie gjennom *The Society for History Education*, et arbeid en fra vår kant av verden særlig kan få innblikk i gjennom tidsskriftet deres *The History Teacher*.⁷ Men en kan også lese arbeidene til de fremste læringsforskerne innenfor historieundervisning om en vil orientere seg i dette. Dette er arbeider som er utgitt i samarbeid med *The American Historical Association* eller som har vunnet priser fra *The Association of American Colleges and Universities*.⁸

Det andre trinnet i denne utviklingen ble utløst av Berlinmurens fall i 1989 og den kalde krigens slutt i 1991. Denne reiste særlig fire utfordringer for historiefaget i Europa de påfølgende årene: Behovet for en fullstendig revisjon av faget (forskning, undervisning, læremidler og metoder) i de nye demokratiene i Øst-Europa. Behovet for å håndtere historieundervisningen i skolene i det tidligere Jugoslavia og deres nærområder, der historiebruk og historiske argumenter hadde vært sentrale både i konfliktene og i krigene der på 1990-tallet. Behovet i Vest-Europa for å erkjenne landene i Øst-Europa som en integrert del av Europa og som likeverdige bidragsyttere til den europeiske historiske arven. Ønsket om å hele sårene etter andre verdenskrig og det delte Europa under den

kalde krigen, og et sterkt fokus på historiefagets rolle i dette.

De fleste steder i Europa har disse internasjonale endringene i faget fått mye positiv oppmerksomhet og ikke gått like upåaktet hen som en av og til kan få inntrykk av i Norge, der kjennskapen til disse faglige endringsprosessene ser ut til å være ganske variabel. Utviklingen har i de fleste andre land vært applaudert og feiret, og det har vært lagt ned mye penger og godt arbeid i skoler, skoleadministrasjon, skoleforskning og historiedidaktisk forskning. Og ikke minst har det vært kurset, skrevet nytt, åpnet arkiver, vært publisert primærmateriale, forbedret og tilrettelagt museer og holdt en rekke konferanser og symposier om historieundervisning. Disse har handlet både om dens innhold, perspektiver, undervisningsformer og om utvikling og bruk av undervisningsmateriell. Det har vært laget nye læreplaner og skrevet nye tekstbøker for skolene i de fleste land. Mye av dette arbeidet har vært initiert, støttet og drevet av Europarådet og innenfor Euroclio, den europeiske historielærerorganisasjonen som HIFO har vært medlem av siden midt på 1990-tallet.

Etter at Europarådet satte i gang sitt store historieundervisningsprosjekt, og det hadde holdt en rekke konferanser og brukt mye ressurser på å utrede og belyse perspektiver på historieundervisningen, utvikle lærerveiledninger og eksempelsamlinger, ble det på grunnlag av innstillinger fra historielærerorganisasjonene i Europa utarbeidet et dokument med anbefalinger for historieundervisningen i landene i Europarådet. Første del av arbeidet er oppsummert sammen med anbefalingene i dokumentet *Recommendation Rec(2001)15 on history teaching in twenty-first-century Europe* som ble vedtatt av ministerrådet i oktober 2001.⁹

Det er altså historielærere selv gjennom sine organisasjoner, sammen med praksisorienterte klasseromsforskere og historiedi-

daktikere, som har utviklet de retningslinjene som Europarådet trakk opp. Det sier innledningsvis dette om mål for historiefaget: «Historieundervisning i et demokratisk Europa skal:¹⁰

- innta en viktig plass i utdanningen av ansvarlige og aktive borgere og i utvikling av respekt for alle typer av forskjeller, basert på en forståelse av hva nasjonal identitet er og på prinsippet om toleranse
- være en *avgjørende faktor* i forsoning, anerkjennelse og gjensidig tillit mellom mennesker
- spille en vital rolle i å fremme grunnleggende verdier, som toleranse, gjensidig forståelse, menneskerettigheter og demokrati

For de fleste som er engasjert i utviklingen av historiefaget og skolens historieundervisning var vedtaket om disse anbefalingene særdeles gledelig, og særlig det at de kom fra et internasjonalt politisk organ av denne typen. Nettopp historiefaget har fra sine tidligste tider levd under et sterkt politisk press for å fremme patriotiske forståelser av sitt eget lands historie og sterke forventninger om å forme og styrke nasjonale identiteter og regimeunderstøttende fortidsforståelser. Dette er det forsket mye på og skrevet mye om. Disse forventningene til faget var særlig sterke i tiårene før første verdenskrig, i tiårene etter andre verdenskrig og under den kalde krigen. Det var et tydelig trekk ved framveksten av nazismen og Europas andre autoritære regimer, og dertil både før, under og etter de kompliserte krigene og konfliktene på Balkan på 1990-tallet. Men disse trekkene var også tydelige i eldre Vesteuropeiske demokratier og ikke minst sterke i USA.¹¹ En ser også trekk av dette hos personer og institusjoner som mener at politisk historie, i betydningen historie om politikere, politiske regimer og politikk, bør være det viktigste i skolefaget og at øvrig innhold må underordnes eller måles

mot hvordan det tjener de politiske perspektivene.

- Europarådets anbefalinger fremviser et fag som opp mot den gamle sterkt politiske bruken stiller kritiske ferdigheter. Det sier blant annet at historieundervisningen, må sikte mot: (...)
- utvikling av elevenes kritiske egenskaper, evner til å tenke selvstendig, evne til objektivitet og motstand mot å bli manipulert
 - å studere kontroversielle emner gjennom å ta i betraktning ulike motstridende fakta, meninger og synspunkter, så vel som gjennom å søke etter sannhet.¹²

Det anbefales å bruke et bredest og mest mulig variert kildemateriale for å presentere historisk kunnskap, ferdigheter og fakta og å undervise historie gjennom at elevene lærer seg kritiske og analytiske tilnærminger. Videre anbefaler rådet en at elevene skal få lov til å utføre historiske undersøkelser, tilpasset deres nivå, for å utvikle deres nyskjerrighet og initiativ når det gjelder å samle informasjon og å trekke ut de viktigste opplysningene. Både her og i alt veiledningsmaterialet Europarådet har utgitt, blir idealet om *multi perspektivitet* understreket, og at undervisningen må motarbeide stereotyper og dikotomier, og systematisk legge opp til at elever får lære å se saker og forhold fra flere sider og gjennom et variert historisk materiale. Og at elevene også får anledning til å utforske, bearbeide og drøfte dette.¹³

Om historielærerutdanning og videreutdanning av historielærere i skolen sier Ministerrådets vedtak at de anbefaler at det blir lagt stor vekt på gi historielærere trening i nye metoder, bred kunnskap om nye og varierte læremidler, deriblant IKT, kildeleser og museer, nettverk for kollegaveiledning og lærerutveksling. Dertil kommer grundig opplæring i anbefalingene fra Europarådet og prinsippene bak dem. Deriblant nevnes spesielt å:

- kvalifisere og oppmuntre historielærere til å arbeide med komplekse, prosessorienterte og reflekterende metoder i historieundervisningen
- gjøre lærere kjent med undervisningsmetoder som, selv om den tar hensyn til fakta, går lengre enn enkel faktainnlæring, og har som mål å gjøre elevene i stand til å tolke og analysere historiske fakta og deres innflytelse på nåtida, i ulike kontekster, for eksempel sosial, geografisk, økonomisk etc
- hjelpe lærere å innføre klasseromspraksiser som oppmuntrer til kritisk analyse og som anerkjenner mangeartethet i standpunkter («multiplicity of standpoints») og som anvender trans-kulturelle tilnærminger til tolkning av fakta.¹⁴

Dette er altså anbefalingene fra Europarådets avdeling for utdanning og kulturelt samarbeid, på bakgrunn av råd fra Europas historielærerorganisasjoner, støttet av teten av Europeiske lærerutdanningsinstitusjoner som driver praksisnær lærings- og klasseromsforskning innenfor historie. De er altså vedtatt av Ministerrådet. De kommer ikke fra revisjonister, relativister, femtekolonister, talsmenn for «fjendes syn» eller fra «fjerne akademikere». Og det blir i tråd med disse anbefalingene nå drevet en omfattende, mangfoldig og metodisk nyskapende historieundervisning i mange land og klasserom. Rapportene som kommer tilbake derfra går på at elever og lærere er langt mer engasjert i undervisningen, elevene lærer seg historiefaglige tenkeferdigheter og at resultatene blir bedre. Glemselsprosessen setter ikke inn like raskt.¹⁵

I flere land har imidlertid også noen konservative røster hevet seg, på ulike måter, mot nye undervisningsformer, læremidler, museer eller mot publisering av tidligere ukjent kildemateriale, mer kritiske personframstillinger og annet, og de har tatt til orde

mot utviklingen. Protestene fremstiller seg ofte som et «varsko» eller som «advarsler» og innimellom er de rop på sensur. Disse protestene har, foruten liten kjennskap til bakgrunnen for den faglige utviklingen det nye er en del av, særlig vært preget av;

- Mistenkeliggjøring av motiver
- Anklager om å være «upatriotiske» og gi «et dårlig bilde av» eget land eller dets innbyggere eller dets «store» politiske ledere¹⁶
- Påstander om kunnskapsløshet eller manglende historiekunnskap
- Ønsket om at historie skal være «slik det alltid har vært» eller «slik det var»
- Ønsker om å beholde de tradisjonelle, og sterkt identitetsformende, fortidsbildene og -tolkningene og fokuset på heroisk historie, og at særlig uretten begått mot en selv aldri må glemmes.
- Advarsler om frykt for konsekvenser eller særlig «glemsel»
- Liten kjennskap til de nyere undervisningsprinsippene for faget og den faglige, pedagogiske og didaktiske bakgrunnen for dem

Dette har imidlertid ikke vært særlig omfattende i Europa, og en del kritikere har forstummet etter å ha satt seg nærmere inn i den internasjonale bakgrunnen for endringene, som de ofte spontant har tolket som personlige villfarelser. At det er debatt om fortidsfortolkninger er ikke noe problem i en historieundervisning som har *multiperspektivitet* og åpen, likeverdig diskusjon som ideal. Problemet er der derimot for de som ikke deler disse idealene, og som mener at det bare bør finnes og formidles *en* versjon, deres egen. Eller at historie i klasserom og læremidler handler om å formidle ett «historiesyn» til elevene. Ingen steder i Europa har imidlertid debatten vært i nærheten av omfanget en tilsvarende debatt tok i USA midt på 1990-tallet, selv om formene på enkeltutspill kan ha liknet. I USA ble histo-

rikerne som profesjon og alle lærerne i historielærerorganisasjonene kalt antipatriotiske fordi de drev sin kritiske («negative») virksomhet og formidlet et sammensatt bilde av USA og landets ledere («lots of bad things about America and its leaders» – «aimed to make students feel bad about being americans» etc. etc.).¹⁷

Dertil har det også vært større grupper som har vært åpne men usikre, som har sett endringene som inspirerende og nytenkende, men foreløpig noe uvante, og som føler at det er vanskelig å finne både informasjon om, eksempler på, materiale og veiledning i å justere sin praksis i retning av større fokus på historisk tenkning og multiperspektivitet. Dette er bakgrunnen for at Europarådet har arbeidet mye med å utvikle materiell og eksempler, og at ministerrådet, samtidig som det vedtok anbefalinger for historieundervisningen, også vedtok anbefalinger om utdanning og videreutdanning av historielærere. Denne prosessen er kommet langt fra rådet side.¹⁸ Det neste prosjektet er en serie med konferanser og utviklingsarbeid som skal danne grunnlaget for utvikling av materiell og metodeveiledning på *Teaching history in post-conflicts situations*. Kanskje vi i Norge også har noe å lære av dette?

Noen har spurt om det kan være enklere for befolkningen i hardt krigsherjede land, land som har mange kriger og kompliserte konflikter og mange etterkrigstider å se at det finnes mange syn på fortida som kan være relevante og lærerike å reflektere over. At det finnes historiepædagogiske veier til å forlenge konflikter, og veier til å forsone dem. Gamle motsetningsforhold kan kanskje nettopp best bearbeides og overkommes ved å behandle dem som nettopp – historie. Det er stor forskjell på å gjøre dette, eller på å forsones med gamle fiender, og på å bagatelisere eller glemme lidelser, – på noen sider av gamle konflikter. Det er viktig å bygge minnesmerker og holde minnetaler. Og det

er viktig å drive kritisk forskning og formidle ny kunnskap. Men det er to grunnleggende forskjellige ting. Skolefaget skal bygge på vitenskapelig tenkemåte. Det er en grunnplan i hele vårt læreplanverk.

Så hvor har dette historiefaget gått nå da? Det har forsøkt å se menneskene mer i øyen-høyde, forsøkt å se dem mer som mennesker med sine styrker og svakheter, men sine fantastiske egenskaper og med sine feil og sin utilstrekkelighet, med sin fornuft og sin irrasjonalitet, med både evne til samarbeid og tilbøyeligheter til uforsonlighet. Den nye historiedidaktikken ser folk mer som sammensatte mennesker, ikke som «gode franskmenn», «gode tjekkere», «gode grekere», «gode tyskere» eller «gode nordmenn», men som mennesker som ter seg menneskelig. Det gjør den ikke for å forsvare dem eller for å rose alt de gjør, men for å kunne trekke flere og mer allmenngyldige lærdommer av fortida og formidle mer innsikt i det menneskelige. Dette er også kjent under merkelappen «humanising history»!

Siste del av dette innlegget kommer i neste nummer av HIFO-nytt.

Noter

- 1 Det er også utviklet et felles nettsted med undervisningsmateriale om landenes deres felles historie <http://www.deuframat.de/> – For en vei til den internasjonale forskningen på lærebøker og det fransk-tyske lærebokprosjektet; se blant annet nettstedet til Georg Eckert Institut – <http://www.gei.de/english/institut/aufgaben.shtml>
- 2 Om denne utviklingen, se for eksempel: Robert Stradling: *Teaching 20th-century European history*, Council of Europe Publishing 2001. s. 11ff.
- 3 Det har de for øvrig vist på hele 1900-tallet. Se for eksempel Sam Wineburg: *Historical thinking and other unnatural acts. Charting the future of teaching the past*, Temple University Press, Philadelphia 2001 s. vii.
- 4 <http://www.history.org.uk/about.htm>
- 5 Tidsskriftet *Teaching History* (orientert særlig mot mellom- og ungdomstrinn og «post-16» undervisning i historie) finnes i bibliotekene eller historieseksjonene ved de fleste utdanningsinstitusjoner for historie- og samfunnsfagslærere i Norge, og

på en rekke læreværter, ISSN 0040 0610. Disse abonnentene har også elektronisk adgang til å lese tidsskriftet på nettet. For mer informasjon se evt. <http://www.history.org.uk/publications/teaching-history.htm>. Samme sted kan en også finne nevnt *Primary History* (som særlig omhandler historieundervisning for elever på 5–10) og *The Historian* (rettet mot historielærere og historieelever på A-nivå). En rask introduksjon til denne endringen fram til 2000 kan en finne i det redaksjonelle forordet til *Teaching History* nr. 99 mai/2000. En kan også se på Michal Riley og Richard Harris: *Past Forward*, The Historical Association, London 2002, som er innlegg, rapporter og anbefalinger fra organisasjonens store konferanse om historieundervisning i Oxford 2002. En kan lese seg videre for eksempel via Chris Husband: *What is History Teaching? Ideas and Meaning in Learning About the Past*, Open University Press, Bristol 1996, eller John Fines og J. Nicol: *Teaching Primary History*, London 1997. Også historieundervisningen i Nederland, Tyskland og Danmark har vært tidlig i bevegelse. Den tyske utviklingen kan følges i historielærernes tidsskrift *Praxis Geschichte*, som en også kan se på <http://www.praxisgeschichte.de/>

- 6 En kan også eventuelt se Chris Husband Allison Kitson og Anna Pendry: *Understanding History Teaching*, Open University Press, 2003 og Rob Phillips: *Reflective Teaching of History*, Continuum 2002.
- 7 <http://www.historycooperative.org/htindex.html> og <http://www.thehistoryteacher.org/>. Denne kan studeres åpent online og har i hvert nummer en seksjon for «The craft of teaching» og «The state of the profession» i tillegg til «Gereat» og «Historyography» og hyppige intervjuer med «Exemplary teachers» og en rekke anmeldelser av fagbøker og læremidler fra et moderne undervisningsperspektiv, og for representative artikler fra de siste numrene se for eksempel Jada Kohlmeier: *The Impact of having 9th Graders «Do history»*, <http://www.historycooperative.org/journals/ht/38.4/kohlmeier.html> eller Peter Hillis: *Assessing Investigative Skills in History: A Case Study from Scotland*, <http://www.historycooperative.org/journals/ht/38.3/hillis.html> eller Frederick D. Drake and Lawrence W. McBride: *The Summative Teaching Portfolio and the Reflective Practitioner of History*, <http://www.historycooperative.org/journals/ht/34.1/drake.html>
- 8 Se for eksempel Peter N. Stearns, Peter Seixas and Sam Wineburg (ed.): *Knowing, Teaching & Learning History*, New York og London 2000, og Sam Wineburg: *Historical Thinking and other unnatural Acts. Charting the future of teaching the past*, Philadelphia 2001. Begge disse har gode litteraturlister for den som ønsker oversikt over omfanget av læringsforskning og klasseromsforsøk i historie. Stearns var tidligere visepresident i The American Historical Association og leder for dennes *Teaching Division*. Wineburg er professor i Education ved Stanford University og Seixas har lang erfaring som lærer i high school. I Stearns et al (red.) 2000 kan en ha nytte av å se særlig på artikkelen til Robert B. Bain:

Into the Breach. Using Research on Theory to Shape History Instruction s. 331ff og litteraturreferansene i notene i denne. Andre har utbytte av David Kobrin: *Beyond the Textbook. Teaching History using Documents and Primary Sources*, Portsmouth 1996. For et inntrykk av hvordan historieundervisningen og historiedidaktikken i Norden endret seg i denne første perioden, se Ahonen, Cirka m. fl. (red.): *Nye træk i historieundervisningens teori og praksis i 1980-erne*, i *Historiedidaktikk i Norden* 2, København 1985

- 9 Denne kan en finne her http://cm.coe.int/stat/E/Public/2001/adopted_texts/recommendations/2001r15.htm. En kan også orientere seg dit via linker fra Skole-HIFOs side under HIFOs nettsted <http://uit.no/152>. Der vil en kunne få en oversikt over mye av dette arbeidet som er gjort i Europarådets regi og av publikasjonene rådet har stått for direkte. Det har også vært rådgivende instans for en rekke nye læreverk. Europarådet, opprettet i 1949, med formålet å styrke samarbeidet mellom de europeiske parlamentariske demokratiene, er Europas eldste politiske institusjon og har 45 medlemsstater (flere er på vei inn), inklusive de statene som også er med i EU. Det er den største «inter-governmental» og interparlamentariske organisasjonen i Europa. Formålet er å: «1. Defend human rights, parliamentary democracy and the rule of law. 2. Develop continent-wide agreements to standardise member countries' social and legal practices. 3. Promote awareness of a European identity based on shared values and cutting across different cultures.» Rådets arbeide med historieundervisning er organisert under the Council for Cultural Co-operation (CDCC) sammen med rådets øvrige arbeid med utdanningsspørsmål og har formålet: «1. Protection, reinforcement and promotion of human rights and fundamental freedoms and pluralist democracy. 2. Promotion of an awareness of European identity. 3. Search for common responses to the great challenges facing European society.» <http://www.coe.int>
- 10 Council of Europe, Committee of Ministers. Recommendation Rec (2001)15 on history teaching in twenty-first-century Europe. Adopted on 31 October 2001 at the 771st meeting of the Ministers' Deputies. (Rec 2001/15) Oversettelsen til norsk samt utt. er av undertegnede. Se også rådets publisasjon: Council of Europe: *Towards a pluralist and tolerant approach to teaching history: a range of sources and new didactics*, report from symposium Brussels 1998, project «Learning and teaching about the history of Europe in the 20th century», Council of Europe Publishing 1999.
- 11 En rekke publikasjoner over hvordan dette kom til uttrykk i lærebøker kan en finne i publikasjonene fra Georg Eckert Institut – <http://www.gei.de/english/institut.shtml> En oversikt over disse regimeskiftene i historieundervisningen kan en finne i Sven Sodrning Jensen: *Historieundervisningsteori*, København 1978. For lærebokutviklingen i Norge på dette punktet se Svein Lorentzen: Ja, vi elsker – skolebøkene i den norske nasjonsbyggingspros-

- sen, 1814–2000, Haugen bok, Volda 2003. For USA se for eksempel: Nash, Gary B, Charlotte Crabtree and Ross E. Dunn: *History on trial. Culture wars and the teaching of the past*, New York 1999. En stor undersøkelse av lærebøkene i Norge, Sverige og Finland under den kalde krigen kan finnes Janne Holmén: *Bilden av USA och Sovjetunionen i norska, svenska och finländska läroböcker under det kalla kriget*, (arbeidstittel) doktorgradsavhandling, Uppsala 2006. For utviklingen omkring år 2000, se Pingel, Falk: *The European home: Representations of 20th century Europe in history textbooks*, The Georg Eckert Institute for International Textbook Research, Braunschweig / The Council of Europe 2003.
- 12 Rec 2001/15. En bør lese hele denne for å gjøre seg opp en mening om helheten. For en bredere kommentar til dette punktet se evt. May-Brith Ohman Nielsen: *Norge under andre verdenskrig – vanskelig historieundervisning? Et undervisningsemne i spennet mellom eldre undervisningsstradisjoner, erindringspolitiske prosesser og ny forskning*, på http://nettportal.samlaget.no/bm/larer/hs.laerer_foredrag_ohman_nielsen.html
 - 13 Se oversikten på Europarådets nettsted og særlig Stradling 2001 s. 137ff.
 - 14 Rec 2001/15. For et inntrykk av utviklingen innenfor historieundervisning og historiedidaktikken i Norden i denne senere perioden, se Sirkka Ahonen, Marianne Poulsen, Ola Svein Stugu, Magnus Thorkelson og Ulf Zander: *Hvor går historiedidaktikken?*, nr 45 i Skriftserie fra Institutt for historie og klassiske fag, NTNU 2004. Denne bygger på den nordiske konferansen i historiedidaktikk i 2002 og er delt inn i emnene «Historiedidaktikk og historiekultur», «Minne/erindring og historiebevissthet og «Skolen og makten over minnet».
 - 15 Disse kan blant annet sees i «national reports» ved de ulike Europaråds-konferansene om historieundervisning, noen ganger er disse også trykket direkte i konferanserapportene eller de er sammenfattet i en «general report» i samme. Se referansene til Europarådets nettsted og sidene for historieundervisning over. Tilsvarende erfaringer er klart referert i det britiske og det amerikanske materialet som også er referert over.
 - 16 I USA har det særlig vært Georg Washington og Abraham Lincoln som historikere og historielærere har fått skjellsord i media for å «trekke ned i søla» fordi de mener det er stor avstand mellom deres posisjon i nasjonal mytologi og retorikk og i populære oppfatninger av «Historien», og det ganske sammensatte bildet som kildematerialet gir av de to, og andre klassiske amerikanske helter. Mange hadde lenge arbeidet med dette kildematerialet i undervisningen. Se neste note.
 - 17 Nash, Gary B, Charlotte Crabtree and Ross E. Dunn: *History on trial. Culture wars and the teaching of the past*, New York 1999. Denne har en fin litteraturliste om en vil orientere seg videre i debatten og dens former. Se også Wineburg 2001. Disse reaksjonsformene er også omtalt i flere artikler i *The History Teacher*.
 - 18 Neste større utgivelse er en DVD med en internasjonal samling av kildemateriale fra alle medlemslandene som viser ulike opplevelser i de enkelte landene av større begivenheter i moderne europeisk historie, knyttet opp mot rådets utvalgte år 1848, 1913/14, 1919, 1945 og 1989 og som det også har vært holdt konferanser om. – En kan imidlertid med rette spørre hva norske skolemyndigheter har gjort for å følge dette opp.

En prisvinnners fortelling

TERJE HALVORSEN

Roy Jacobsen har fått Gyldendalprisen for 2005. Det er selvsagt hans skjønnlitterære produksjon som i hovedsak ligger til grunn. Men i forlagets begrunnelse nevnes også hans Bratteli-biografi.¹ Det er den dette bidraget dreier seg om.

Vi faghistorikere kan ha problemer med å holde oss til andre sjangre enn vår egen som tar opp samme type temaer, som dokumentarromaner etc. Også andre lesere burde da stille seg spørsmålet om forholdet mellom fiksjon og fakta. Dag Solstad skrev i sin tid en romantrilogi fra førkrigs- og krigstida.² Selv om alle navn var fingerte, var en del sentrale personer lette å identifisere. Og de historiske forhold som ble omtalt, var velkjente nok. Men hva som var etablerte fakta, hva som var historiefaglig kontroversielle utsagn og hva som var ren fiksjon, kunne ikke være lett å vite for en leser. «Medaljens forside» av samme forfatter framstår i mangt som en godt skrevet bedriftshistorie om Akers mek. Verksted (Nyland vest).³ Men konfrontert med innvendinger fra historikere parerte Solstad med å vise til at det var en roman. Og det krevde visse grep som gjorde at de faglige innvendingene var irrelevante. En historiker vil nok av og til føle misunnelse over ikke å ha denne greie bakdøra til å kunne unnsnippe faglige innvendinger.

Roy Jacobsens Bratteli-biografi ble markedsført som en bok som oppfylte rimelige krav til historisk «sannhet». I debatten som fulgte argumenterte likevel Jacobsen selv og hans støttespillere på en inkonsistent måte. Dels ble bestemte påstander forsvart som historisk riktige, dels ble det pekt på at boka hadde undertitelen «En fortelling».

Og underforstått: da kunne en ikke stille samme krav om historisk «sannhet» som en ville gjøre for eksempel til en historiker. Problemet er selvsagt at ingen riktig visste eller vet hva slags status en «fortelling» har i forhold til de historiske fakta. At Jacobsen gir en personlig tolkning er greit nok – men må en ikke likevel forvente at påstander om faktiske forhold så langt mulig er riktige eller i det minste plausible? Ikke en hvilken som helst tolkning er rimelig ut fra det vi vet om den historiske virkelighet.

I det følgende vil jeg belyse hvordan det uavklarte «sannhets»problemet slår ut i Roy Jacobsens framstilling av en mindretallsretning i arbeiderbevegelsen 1940 -- den såkalte «Fagopposisjonen av 1940» -- med Håkon Meyer som fremste frontfigur og med Edvard Bull d.y. og Ørnulf Egge som sine representanter i AUFs sentralstyre. Standardverket om denne grupperingen er Knut Aagesens hovedoppgave fra 1966.⁴ Selv har jeg forsket på emnet i ulike sammenhenger: først under arbeidet med historien til Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund, der Fagopposisjonen sto sterkt, deretter med historien til NKP, som var en viktig del av Fagopposisjonen, og sist med AUFs historie.⁵

Mens flertallsretningen i DNA og LO sommeren 1940 gikk inn for et nasjonalt, tverrpolitisk samarbeid mot NS og for å hevde norske interesser, krevde Fagopposisjonen en klassekamplinje. Den krevde også åpent og konsekvent fred med Tyskland og brudd med eksilregjeringens linje med fortsatt krig. Konsekvensene av de riksrådsforhandlingene flertallsretningen var involvert i, ville imidlertid blitt den samme på dette punktet dersom de hadde ført fram. Som det er påpekt bygde

begge retninger på illusjoner, og de havarerte da tyskerne bestemte seg for alt nå å satse på NS.

Med Meyers og noen andres landssvikdommer, er Fagopposisjonen en retning som det har vært lett å stigmatisere. Det er en tradisjon Roy Jacobsen følger opp, til dels i en raljerende stil. Verre er at stigmatiseringen ikke alltid bygger på fakta og dermed pådytter leseren et bilde av dem det gjelder som, for å si det mildt, er historiefaglig tvilsomt. Her følger noen eksempler:

Ifølge Jacobsen gikk Meyer og hans krets ved månedsskiftet juni-juli inn for en fredsordning, «om den innebar et aldri så nazifisert Riksråd» (s. 165). Kommentar: Et slikt riksråd var ikke akseptert av noen utenfor NS på dette tidspunkt. At det var gitt grønt lys for ett NS-medlem, var det bare en engere krets som kjente til. Meyer og Fagopposisjonen ønsket også å holde NS utenfor en ny regjering. Men de ville heller ikke ha det påtenkte riksrådet, som var borgerlig dominert. De krevde en «Regjering av det arbeidende folk», som Jacobsen selv påpeker (s. 165). Denne skulle bygge på LO og andre masseorganisasjoner for «det arbeidende folk». Hvordan Jacobsen kan få dette til å bli synonymt med «et aldri så nazifisert Riksråd», er ikke lett å skjønne.

Men ikke nok med at retningen blir påklisret et standpunkt den påviselig ikke hadde. For at leserne skal skjønne hvor forkastelig deres «arbeidende folk»-regjering var, sørger Jacobsen for et forklarende tillegg: «som skal virke under tyskernes godkjennelse.» Problemet med dette utsagnet er ikke at det er feil. For det er det jo ikke. Problemet er at det samme ville gjelde ethvert styringsalternativ under tysk okkupasjon, inkludert det påtenkte riksrådet. Men det sier ikke Jacobsen noe om.

På AUFs landsstyremøte i slutten av august la Bull og Egge fram et forslag «om støtte til juni-ordningen», ikke stilltiende,

men uttalt», skriver Jacobsen (s. 167). Dette i motsetning til flertallsforslaget Bratteli hadde utformet, der en stilte seg «verken positiv eller negativ». Kommentar: det Jacobsen kaller «juni-ordningen» var den riksrådsløsning som avtegnet seg før tyskerne midlertidig avbrøt forhandlingene. Vi vet at Bratteli selv fortsatt var for denne, noe Jacobsen også påpeker, og også fikk AUFs «stilltiende» støtte til standpunktet. Jeg innrømmer at jeg i så fall har vondt for å se at Jacobsen avdekker noen annen forskjell på de to fløyenes standpunkter enn den rent taktiske.

Men sannheten er at Jacobsen jukser! I Bulls og Egges forslag er overhodet ingen referanse til «juni-ordningen». For dem var det fortsatt en regjering av «arbeidslivets front» som var målet. Konkret het det: «Styret i landet må bygges på sjølstyrte faglige og økonomiske organisasjoner og på frie valg med den kontrollen som ligger i trykke- og talefrihet.»⁶

Der er i det hele tatt forunderlig hvordan Jacobsen konsekvent prøver å å gjøre Fagopposisjonen og dens folk til de mest ihuga forsvarere av riksrådet og «juni-ordningen». Disse forhandlingene ble som kjent ført av Stortingets presidentskap og involverte andre personer fra makteliten. Fagopposisjonen sto helt utenfor forhandlingene og var i opposisjon til dette alternativet. Det blir historieløst å gjøre den til fanebærer for en ordning den var uten ansvar for og eksplisitt var imot! Hvor har Jacobsen i det hele tatt fått denne vrangforestillingen fra?

Brattelis og sentralstyreflertallets forslag til uttalelse ble vedtatt – mot seks stemmer for Bulls og Egges forslag. I vedtaket tok en klar avstand fra et styre av Quisling og NS som ikke ville «ha sitt grunnlag i det norske folkets vilje.»⁷ Jacobsen ironiserer (s. 168) over Bulls egen framstilling av dette i det relevante bind i Cappelens Norgeshistorie fra 1979⁸ fordi Bull der kaller vedtaket enstemmig. Men Bulls formulering gjaldt avsnittet om

Quisling og NS. Dette var også med i Bulls og Egges forslag -- i likelydende form. Slik var det følgelig reell enighet om dette avsnittet. Men det nevner ikke Jacobsen.

Jacobsen nevner tidligere at Meyer og andre i Fagopposisjonen nå begynte å ta opp følere overfor NS. Men han nevner ikke at Bull og Egge med sitt forslag tok utvetydig avstand fra denne nyorienteringen og dermed brøt med sin ideologiske leder.

Enda et spark må Jacobsen gi opposisjonen. Flertallets forslag sluttet med en bekjennelse til «et rettfærdig samfunn i et fritt land», mens Bull/Egge-forslaget sluttet med «Fred og trygge kår for folket i Norge.» Jacobsen kommenterer: «Ikke noe 'fritt land' her altså.» (s. 168). Nå er vel sluttsetningen alene et noe spinkelt grunnlag å trekke en slik konklusjon på. I sitt forslag krevde Bull og Egge som vi så frie valg, tale- og trykkefrihet og selvstendige organisasjoner. Videre ble «nasjonalt sjølstende for landet vårt» holdt opp som mål. Hva den store forskjellen fra «fritt land» da skulle bestå i, forklarer ikke Jacobsen. Men det trenger han jo heller ikke, siden disse andre formuleringene i mindretallsforslaget ikke er nevnt i hans bok.

I sum får vi en feilaktig, tendensiøs og stigmatiserende framstilling av Fagopposisjonen og dens sentrale skikkelser. For lesere uten andre forkunnskaper må inntrykket bli ikke bare negativt, men trolig mer negativt enn om Jacobsen hadde holdt seg til fakta. Jeg påstår ikke at denne del av framstillingen er representativ for hele boka. Men grunnspørsmålet gjenstår: hvor fritt kan en forfatter omtale historiske hendinger og historiske personer i en bok som leseren må oppfatte som faktabasert – og så slippe fra det med å vise til at det er en «fortelling»?

Noter

- 1 Roy Jacobsen: *Trygve Bratteli. En fortelling*, Oslo (Cappelen) 1995.
- 2 Dag Solstad: *Svik: førkrigsår*, Oslo (Oktober) 1977; *Krig: 1940*, Oslo 1978; *Brød og våpen*, Oslo 1980.
- 3 Dag Solstad: *Medaljen forside: en roman om Aker*, Oslo (Cappelen 1990).
- 4 Knut Aagesen: Fagopposisjonen av 1940. Hovedoppgave i historie, Oslo 1966. Den er publisert under samme tittel i boka *Norge og den 2. verdenskrig. 1940. Fra nøytral til okkupert*, Oslo o.a. 1969.
- 5 Terje Halvorsen: *Jern og Metall 100 år*. Bd. 2 1940–1991, Oslo (Tiden) 1990; *Mellom Moskva og Berlin. Norges Kommunistiske Parti under ikke-angrepspakten mellom Sovjet-Unionen og Tyskland 1939–1941*, Oslo (Falken) 1996 og *Partiets salt. AUFs historie*, Oslo (Pax) 2003.
- 6 AUF. Beretning 1940–1945, s. 40.
- 7 S. st., s. 38.
- 8 Edvard Bull: *Klassekamp og fellesskap 1920–1945*, bd. 13 i K. Mykland (red), *Norges Historie*, Oslo (Cappelen) 1979, s. 368.

Forskningsfronten

Integration-Exclusion.

Die deutsche Entschädigung für NS-Opfer in West- und Osteuropa 1953–2000.

Prosjektledelse: Gruppe sammensatt og ledet av Professor Hans Günther Hockerts, Ludwig-Maximilians-Universität München.

Finansiert av: Volkswagenstiftung

Prosjektperiode: 2003–2006

HANS OTTO FRÖLAND

De siste 15 årene er det publisert mye historieforskning som har sett nazirelaterte ugjerninger 1933–45 og den korresponderende fortidspolitikken etter 1945 i sammenheng. Forutsetningen for denne forskningen har gjerne vært samtidspolitisk – den sprengkraft som knyttes til straff og forsoning, erstatningsmoral og erstatningsrett. For eksempel var det sterkt politisk tildriv da den internasjonalt sammensatte østerrikske historikkommisjonen i 1988 fikk i oppgave å studere «Vermögensentzug während der NS-Zeit sowie Rückstellungen und Entschädigungen seit 1945 in Österreich». Kommisjonen har siden levert imponerende forskning, kvalitativt som kvantitativt, publisert på *Oldenburg Verlag*. Etter generelt internasjonalt og spesielt amerikansk press opprettet den tyske stat og tysk industri i 2002 stiftelsen *Erinnerung, Verantwortung, Zukunft*, som delvis skulle yte erstatninger for naziugjerninger og delvis støtte forskning og formidling lik den det norske Holocaust-senteret er satt til å gjøre. Tilsvarende var det politiske overlegninger som i 1996 ledet Justisdepartementet i Norge til å nedsette Skarpnes-utvalget for «å kartlegge hva som skjedde med jødene eien-deler i Norge under den annen verdenskrig og oppgjøret etter krigen». Som ledd i erstatningsoppgjøret etter innstillingen(e) opprettet myndighetene i 2001 Holocaust-senteret. Selv om dette prosjektet jeg her presenterer,

er forskerinitiert, har det sin forutsetning i den samme type samtidspolitiske diskurs. Alle deltakere visste at prosjektsøknaden derfor i alminnelighet ville ha gode odds. Dessuten ble den sendt til *Volkswagenstiftung*, som ble opprettet som en almenntilgitt forskningsstiftelse etter 1945 med fondsdekning i Volkswagens nazifiserte verdier.

Prosjektet søker kunnskap om de mange erstatningsoppgjørene for naziugjerninger som Forbundsrepublikken Tyskland inngikk med andre stater i Vest- og Øst-Europa i perioden 1953–2000. Disse mellomstatlige globalavtalene representerer en begrenset del av det store rettsområdet som i Tyskland kalles *Entschädigung von NS-Unrecht*. Historiefaglig er det gjerne vanskelig å skille naziugjerningene fra krigs- og okkupasjonshandlingene. Erstatning for naziugjerninger er imidlertid et annet rettsområde enn krigsskadeerstatningsretten (reparasjonsrett). Sistnevnte rettsområde er knyttet til selve krigs- og okkupasjonshandlingene, ikke til naziugjerningene. Prosjektet søker også innsikt i hvordan reparasjonsretten påvirket erstatningsretten for naziugjerninger. Politisk sett var de nemlig knyttet sammen.

Erstatninger for naziugjerninger

Forbundsrepublikken Tyskland var i utgangspunktet ikke forpliktet til å yte erstatninger til utenlandske statsborgere for naziugjer-

ninger. Den interallierte Reparasjonsavtalen som ble undertegnet i Paris i januar 1946, regulerte krigserstatningene fra de tre vestlige okkupasjonssonene («vestmassen») til erstatningsberettigede stater. Avtalen sa at mottakerstatene selv skulle yte nødvendige erstatninger overfor egne statsborgere, inkludert erstatninger for naziugjærninger. Unntak gjaldt bare for statsløse personer, som med hjemmel i Reparasjonsavtalen fikk erstatning for naziugjærninger administrert av FN-systemet. Først ved en endelig fredsavtale med Tyskland skulle så erstatningsspørsmålet tas opptil ny vurdering. Reparasjonsavtalen av 1946 innførte således et erstatningsmoratorium, som ble bekreftet gjennom Gjeldsavtalen for Tyskland i London i 1953. I Gjeldsavtalen påtok Forbundsrepublikken seg Tysklands debitorforpliktelser fra tiden før 1939 i bytte mot at den bekreftet Reparasjonsavtalens erstatningsmoratorium. Forbundsrepublikken hadde således ingen folkerettslige erstatningsforpliktelser overfor ikke-tyske rettssubjekter før den endelige «fredsavtalen» for Tyskland ble undertegnet gjennom 2 + 4 forhandlingene i 1990.

I samsvar med Potsdam-avtalen hentet Sovjet og Polen mesteparten av sine krigserstatninger fra den tyske østsonen, Ungarn, Bulgaria og Finland. Sovjetunionen og Polen var derfor ikke representert på erstatningskonferansen i Paris. Rettsoppfatningen i Vest la til grunn at Sovjetunionen og Polen på grunnlag av «østmassen» skulle forestå tilsvarende erstatninger til egne statsborgere som veststatene gjorde fra «vestmassen».

De tre Vestmaktene hadde pålagt vesttyske myndigheter å yte erstatning til egne borgere for naziugjærninger, noe som ble gjort allerede fra 1946. Myndighetene i Bonn vedtok sjenerøse erstatningslover for egne borgere ut gjennom etterkrigstiden, mens de med henvisning til Reparasjonsavtalen og Gjeldsavtalen motsatte seg enhver erstatningsplikt overfor utlendinger. Tidlig ble Bonn utsatt for

politisk press fra utenlandske statsmyndigheter og fangeorganisasjoner, med begrunnelsen at naziugjærningene måtte skilles fra selve krigshandlingene og således vurderes uavhengig av reparasjonsretten. Presset var vellykket. Allerede i 1952 forhandlet Bonn en erstatningsavtale med Israel og en med *Jewish Claims Conference*. Mellom 1959 og 1964 inngikk Forbundsrepublikken erstatningsavtaler med «vennlighsinnede» stater på til sammen 867 million DM. Disse var i kronologisk rekkefølge Luxembourg, Norge, Danmark, Hellas, Nederland, Frankrike, Belgia, Italia, Sveits, Storbritannia og Sverige. Avtalen med Norge i 1959 hadde et erstatningsbeløp på 60 million DM, tilsvarende 102 millioner kroner. Dette var bilaterale globalavtaler som overlot til mottakerstatene å forestå selve erstatningen. Avtalene skapte ny erstatningsrett.

Forbundsrepublikken avviste å inngå tilsvarende globalavtaler med østeuropeiske stater. Avtalene med Jugoslavia i 1961 og 1963, Tsjekkoslovakia i 1969, Ungarn i 1971 og Polen i 1972 gjaldt utelukkende ofre for pseudomedisinske forsøk og summerte seg til 123 million DM. Fordi Bonn ikke pleide diplomatisk kontakt med disse statene, ble erstatningen administrert av en særlig komité under Røde Kors i Geneve. Den nye *Ostpolitik* i slutten av 1960-årene motiverte imidlertid til erstatningsvilje. Bonn inngikk gunstige bistands- og kredittavtaler med Jugoslavia i 1972 og 1974 samt med Polen i 1974, som var delvis begrunnet i et ønske om å yte erstatning for naziugjærninger. De sistnevnte omtales derfor gjerne som indirekte erstatningsavtaler.

Siden avtalene med de østeuropeiske statene så vel moralsk som erstatningsrettslig var mindreverdige, returnerte erstatningsspørsmålet på den politiske dagsorden etter den kalde krigen. Det gjenforente Tyskland ble mellom 1991 og 1993 presset til å inngå enda en erstatningsavtale med Polen, som la

det finansielle grunnlaget for *Stiftung Deutsch-Polnische Aussöhnung*, og globalavtaler med Hviterussland, Russland og Ukraina. Erstatningsbeløpene summerte seg til 1,5 milliarder DM. I 1995 inngikk Tyskland en globalavtale også med USA, som i hovedsak dekker erstatninger til emigranter fra Øst-Europa.

Disse mellomstatlige globalavtalene ble et eget erstatningsrettslig område, som må skilles fra ulike sivilrettslige erstatningsavtaler for naziugjæringer. Mest kjent i sistnevnte kategori er erstatning for tvangs- og slavearbeid. Tyske selskaper hevdet lenge at de ikke hadde erstatningsforpliktelser for å ha brukt tvangs- og slavearbeidere, og ble støttet av myndighetene i Bonn. Argumentet var at selskapene hadde benyttet tvangsarbeid i oppdrag fra staten og at saksområdet således var dekket av Reparasjonsavtalens og senere Gjeldsavtalens erstatningsmoratorium. Industrien ga likevel fra slutten av 1950-tallet motvillig etter for stadig mektigere jødiske interesseorganisasjoner. Gjennom en avtale med *Jewish Claims Conference* opprettet noen av selskapene mellom 1959 og 1963 et erstatningsfond på 52 mill DM. Omtrent 15000 personer fra 42 land fikk erstatning fra fondet, derav 19 nordmenn for tvangsarbeid ved IG Farben, Krupp og Siemens. Da Deutsche Bank overtok Flick-familiens formue og aksepterte tilsvarende ordning i 1980-årene, fikk ytterligere to nordmenn erstatning. Den nevnte stiftelsen *Erinnerung, Verantwortung, Zukunft*, som fikk tilført 10 milliard DM fra tysk industri og den tyske stat i 2000, faller også innenfor dette erstatningsrettslige område. Stiftelsen har gitt 1281 nordmenn erstatning for tvangsarbeid og fire for pseudomedisinske forsøk.

I sum har Forbundsrepublikken Tyskland (ikke DDR, som riktignok ga noe erstatning til egne, systemkonforme statsborgere) betalt et betydelig erstatningsbeløp til utlendinger for Naziregimets politiske ugjæringer. Likevel er ikke mer enn ca. 10 % av Tysk-

lands samlede erstatningsutbetalinger for naziugjæringer knyttet til ugjæringer begått utenfor det som var Tysklands territorielle grenser i 1937. Mesteparten har gått til «1937-tyskere». Svært mye har vært erstatning for arisert eiendom (såkalt *Rückerstattung*), som representerer et eget rettsområde. I de okkuperte land er dette området gjerne dekket av nasjonale ordninger, jf. for Norges vedkommende st. prp. nr. 82 (1998–99).

«Regningen» overfor utenlandske ofre ble lavere enn Bonn fryktet. Den såkalte Globkeplanen i 1959 la til grunn at Bonn skulle betale en samlet erstatning for naziugjæringer på 20 milliard DM hvis tysk gjenforening da kom på dagsorden. Erstatningsspørsmålet har fortsatt sprengkraft i en del land. Så sent som i september 2004 krevde Polens parlament ytterligere erstatninger fra Tyskland for materielle og immaterielle skader som skyldtes okkupasjon, folkemord og langsiktig tap av uavhengighet. «Regningen» vil nok bli større.

Prosjektdesign

Før dette historieprosjektet kom i gang, var det med unntak for Forbundsrepublikkens erstatningsavtale med Israel i 1952, ikke publisert inngående forskning om de bilaterale erstatningsavtalene. Forskningen hadde konsentrert seg om Forbundsrepublikkens statsrettslige erstatninger til egne statsborgere og de sivilrettslige erstatningene som tyske industriselskaper hadde inngått med *Jewish Claims Conference*.

Prosjektet fyller dermed et åpenbart behov. Det er naturligvis internasjonalt anlagt og dets metode kunne kalles «mild» komparativ. Erstatningsavtalene varierte nemlig både med hensyn til beløp, offerkategorisering og politisk funksjon. Samtidig som prosjektet ved diakron analyse søker å avdekke de krefter som drev frem og holdt erstatningsspørsmålet på den politiske dagsorden, søker det også målrettet etter likheter og forskjeller. Den kalde krigens logikk anes allerede i den ulike

behandlingen på hver side av jernteppet. De overordnede problemstillingene er: Hva var storpolitikkens føringer og Forbundsrepublikkens interesser, og hvordan fant disse nedslag i de bilaterale avtalene og de ulike nasjonale erstatningsoppgjørene? Hvilke nasjonale krefter og motiver drev frem erstatningskravet i de ulike land og hvordan slo de nasjonale erstatningsdiskurser inn i forhandlingene og avtalene? Hvilke politiske hensyn bestemte til slutt erstatningsavtalenes innhold og den innenlandske erstatningspraksis? Hadde sivile fangeforeninger og offentlige myndigheter samme diskursive vokabular og spilte de politisk på lag? Hvilke grenseoverskridende koalisjoner eksisterte og hadde de observerbar effekt? Det anlegges en mild komparasjon mellom land og grupper av land, men prosjektet søker også etter diffusions- og læringsprosesser på tvers både av nasjonale grenser og jernteppet. Formålet er, som det ambisiøst heter i prosjektbeskrivelsen, å overskride den erstatningsrettslige dimensjonen for å bidra til «Gesellschaftsgeschichte des postnationalsozialistischen Europa».

19 historikere deltar i prosjektet. Hver har ansvar for et eller flere land eller et saksområde, og har arbeidet etter en felles spørsmålsskatalog. Jeg har ansvaret for tilfellet Norge. Kollega Harm Schröter ved Universitet i Bergen har ansvaret for Danmark og Sverige. Prosjektkonferanser med presentasjon av foreløpige resultater fant sted i München i 2003 og 2004. Gjennom kontrasteringer på grunnlag av spørsmålskatalogen ble nye problemstillinger identifisert. Disse kunne også være spesifikke for enkeltland eller grupper av land. Prosjektgruppen erkjente tidlig at tidsrammen måtte forlenges ut over 1975, som var planlagt sluttår. Det ble også avgjort at den endelige fremstillingen – boken – skulle organiseres som kronologisk strukturerte landstudier. Den ganske systematiske komparative metodikk under selve forskningsarbeidet skulle altså ikke bestemme den ende-

lige fremstillingen. Prosjektet disponerte en sesjon under 45. *Deutscher Historikertag* i Kiel i september 2004, hvor tilfellene Frankrike, Hellas, Norge og Polen ble viet særlig oppmerksomhet. Bidragene er siden bearbeidet etter fagfellevurdering og trykt i *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* Heft 5/6, 2005. Det er planlagt en avlutningskonferanse i München i 2006 forbindelse med at prosjektets sluttrapport – boken – lanseres. Denne vil bestå av 15 kapitler fordelt over omtrent 850 sider, og får følgende bibliografiske referanse: Hans Günter Hockerts / Claudia Moisel / Tobias Winstel (Hrsg.), *Grenzen der Wiedergutmachung. Die Entschädigung für NS-Verfolgte in West- und Osteuropa 1945–2000*, Göttingen: Wallstein-Verlag 2006.

Noen prosjektresultater

I Bonn/ Berlin har det vært en vedvarende konflikt mellom *Auswärtiges Amt* (AA), som har sett den politiske nødvendigheten av erstatningsavtaler, og *Bundesfinanzministerium*, som hele tiden har fryktet de statsfinansielle konsekvensene. Forhandlingene mellom ministeriene har ofte vært hardere enn mellom statene. Når AA har vunnet kampen, har politiske hensyn vært utslagsgivende. Erstatningsavtalene skulle tjene utenrikspolitiske formål. Erstatningsavtalenes varierende innhold både med hensyn til beløp og offerforståelse svarer i stor grad til den politiske vekt de ble tillagt i Bonn/Berlin. Avtalen med Norge i 1959 skulle tjene normaliseringsformål i en situasjon hvor det var store innenrikspolitiske problem i Norge knyttet til det tysk – norske alliansesamarbeidet i NATO. Nettopp av den grunn kunne Norge forhandle seg frem til et omfattende offerbegrep. Det inkluderte også motstandskjempere som hadde sittet i fangenskap. I enkelte andre avtaler ble de holdt utenfor ved at Bonn fikk gjennomslag for at de var krigsfanger (prisoners of war) og at fangenskapet således falt utenfor rettsområdet *NS-Unrecht*. Forhandlingene med Norge

dreide seg derfor langt på veg om å finne formuleringer og begrunnelser som rettferdiggjorde erstatningsbeløpet uten at det skapte prejudikater for fremtidige forhandlinger med andre stater. Utenriksdepartementet i Oslo viste forståelse for dette hensyn så lenge Norge fikk sine 60 millioner DM.

Ofte har press fra USAs myndigheter vært medvirkende for at det kom i stand erstatningsavtaler. Washington var avgjørende for erstatningene i 1960-årene til ofre bak jernteppet for pseudomedisinske forsøk. Motivene i Washington har vært både moralske og politiske. Sovjetunionen, som i 1953 erklærte erstatningene fra DDR som avsluttet, krevde aldri erstatninger fra Forbundsrepublikken. Dette var motivert i Kremles tysklandspolitiske strategi. I tillegg ville slike erstatningskrav kunne rette oppmerksomhet mot diskrimineringen av tidligere fanger og tvangsarbeidere i Sovjetunionen, også personer hvis fangenskap hadde funnet sted i utlandet. De østeuropeiske staten fikk verken drahjelp fra Sovjetunionen eller var i stand til å danne en selvstendig koalisjon. Dette var tilfellet for NATO-medlemmene, som utøvde et koordinert press på Bonn fra 1955.

Erstatningsavtalene tjente gjerne også innenrikspolitiske formål for mottakerstatene. De indirekte erstatningsavtalene med østeuropeiske stater på 1970-tallet var ment å skulle gi valutapolitisk pusterom. Ikke mye av erstatningsbeløpet fra disse avtalene tilfalt enkeltofre. Avtalen med Norge i 1959 befridde Norges regjering for en tiltagende misnøye med både krigspensjoneringen og det norske erstatningsoppgjøret. I tråd med Reparasjonsavtalen av 1946 hadde Justisdepartementet i 1947–48 gjennomført en billighetserstatning for det loven kalte «politisk fangenskap». På daværende tidspunkt var imidlertid diagnosen KZ-syndrom enda ikke medisinsk anerkjent og relativt få mottok erstatningen. Utover 1950-årene økte derfor misnøyen med billighetserstatningen, en

misnøye som fikk næring av at krigspensjonene ikke holdt tritt med prisutviklingen. Som i andre land dannet det seg fangeforeninger for å fremme ofrenes erstatningsinteresser. I Norge ble Erstatningsrådet dannet i 1955. Leif Nordstrand var den drivende kraft. Regjeringen så det som fordelaktig å lede den tiltagende innenlandske misnøyen mot Bonn til tross for at den delte tyskernes rettsoppfatning. I motsetning til for Frankrikes vedkommende spilte det ingen rolle at mange norske regjerings- og parlamentsmedlemmer selv hadde sittet i politiske fangenskap og var ofre for naziugjerninger. Utenriksdepartementet og Erstatningsrådet arbeidet etter hvert i tandem. Ingen av dem prioriterte de østeuropeiske ofrenes sak siden det kunne komplisere uttellingen for nordmenn. Tilsvarende var tilfelle også i de andre vesteuropeiske land.

Nasjonenes *patriotic memory* er synlig i de ulike lands gjennomføring av erstatningene. Dette kommer til syne i de ulike offerkategoriseringene, som gjerne også var annerledes enn den som ble brukt i den mellomstatlige avtalen med Forbundsrepublikken. Grensedragningen overfor uverdige offer var relativt moderat i Norge, men også her skulle etterlatte ha vist «nasjonalt sinnelag» for å bli erstatningsberettiget. Sinnelaget skulle dokumenteres av politikamrene. De mange polske, serbiske og sovjetiske fangene i Norge fikk ikke nytte godt av erstatningsavtalen.

For Norges vedkommende var den individuelle erstatningsutmålingen ryddig, og gjennomført ved utgangen av 1962. Fordelingsloven ble vedtatt i 1960 og erstattet politisk fangenskap med 250 kroner per måned, 375 kroner fra og med fangenskapets 18. måned. Det var påslag på 3500 kroner for 30 – 59 % invaliditet og 7000 kroner fra og med 60 % invaliditet. Etterlatte fikk 12.000 kroner. Gjennomsnittlig årslønn for mannlige industriarbeidere var 14.055 kroner i 1960. Hvorvidt erstatningen var sjenerøs i forhold samtidig velstandsnivå kan diskuteres. Sammenlignet

med andre lands ordninger var den det. Justisdepartementet annonserte erstatningsretten i pressen. Var det penger til overs etter at kravene var behandlet, skulle de fordeles til invalide og etterlatte. Og det ble mye penger til overs. Innen utgangen av 1962 kom det inn 24.696 norske erstatningskrav, hvorav 1.960 ble avvist. Under forhandlingene med tyskerne hadde den norske delegasjonen gått ut fra 43.935 offer. På grunnlag av Kristian Ottosens registreringer av nordmenn i tysk fangeskap kan vi estimere kanskje så mye som 42.500 erstatningsberettigede.

Vi kan bare spekulere i hvorfor så få erstatningsberettigede nordmenn krevde sin rettmessige erstatning. Det irriterer meg inderlig og grundig at jeg ikke greier å gi

noe velkvalifisert svar på det. Uansett bidro erstatningen til at erstatningsspørsmålet ikke lenger hindret den tilstrebede normaliseringen mellom Norge og Tyskland. Men bilegelsen av erstatningsspørsmålet var heller ikke tilstrekkelig til å fjerne den dype mistiliten overfor Forbundsrepublikken i Norge. I så henseende synes Norge å utmerke seg blant landene vest for Jernteppet, kanskje med unntak av Hellas.

Norge synes å ha hatt en nasjonal erindringskultur som ikke ga plass til bevissthet om at Forbundsrepublikken (riktignok motvillig) viste vilje til «å gjøre opp» for nazijærningene. I nasjonens *patriotic memory* forble tyskerne overgripere langt inn i den kalde krigen.

«Fotografiet i historien og historien i fotografiet»

Rapport fra seminaret på Solstrand Hotell 27.01–29.01.06

LENA AAREKOL

Seminaret «Fotografiet i historien og historien i fotografiet» var et samarbeidsprosjekt mellom Hordaland fylkeskommune (fotoarkiv), det NFR-støttede forskningsprosjektet «Fotografiet i kulturen» og Historisk Institutt, UiB. De 30 deltakerne på seminaret kom fra både fotobevaringsinstitusjonene (fotoarkivarer) og forskere fra ulike fagområder (historie, kunsthistorie, medievitenskap, sosialantropologi og religionsvitenskap) ved de fire universitetene. De ulike fagmiljøene viste i forkant av seminaret stor interesse for å delta, men av praktiske årsaker ble en nødt til å begrense antall deltakere. Den store interessen seminaret hadde utover de 30

deltakerne tyder imidlertid på at «fotografiet i historien» er et tema med muligheter for videre møter og samarbeid.

I hovedsak tok seminaret opp problemstillinger knyttet til temaet om hvordan fotografier kan brukes som kilde i historieskriving og hvordan fotografier kan fortolkes. I tillegg ble det også satt fokus hvordan fotografier tas i bruk i historiske verk og ulike publikasjoner.

Hovedvekten ble lagt på hvordan fotografier kan brukes som kilde og ha betydning på lik linje med andre historiske kilder. Gjennom innlegg på seminaret ble deltakerne presentert for ulike eksempler på hvordan fotografi har blitt brukt og hvordan pågående

prosjekter bruker fotografier som kilde. Forskningsprosjektene spente over et vidt spekter og viste eksempler på hvordan fotografier av blant annet den amerikanske urbefolkningen, utvandrere til Amerika, kongehuset, bybilder fra Haugesund og Stavanger, den tyske ubåtmarinen, misjonsvirksomhet og portretter av kriminelle og prostituerte kan brukes som kilde i forskning. Det ble understreket at fotografiet bør betraktes på lik linje med andre kilder, men med en metodisk bevissthet i forhold til denne typen kildemateriale. I forskningssammenhenger kan fotografiene bidra til å fylle tomrom og med utfyllende informasjon. De ulike eksemplene som ble presentert illustrerte også viktigheten av at fotografier blir betraktet som et likeverdig kildemateriale og brukt som en del av hele prosjektet og ikke bare som illustrasjoner.

Det ble også fokusert på ulike problemstillinger og utfordringer i forhold til bruk av fotografier som kilde. Metodologi for fortolkning av fotografier ble tatt opp i flere av innleggene, og det kom klart frem at det finnes mange aspekter som bør avdekkes i analyse av fotografiene som kildemateriale. Fotografiens tilsynelatende enkelthet og realismeeffekten har en tendens til å forblinde, og resultatet blir fort en ensidig interesse for fotografiet som referent av faktiske fortidige forhold. En tradisjonell historiefaglig tilnærming til fotografiet har vært å analysere fotografiet ut fra leving/beretnings aspektet, men det kan være utfordrende å forstå fotografiet som beretning. Det eksisterer ikke en mal eller metode for bildeanalyse i historieforskningen, men her fikk en klarlagt en del elementer som må med i en slik analyse. Fotografier er materielle objekter som må settes inn i en historisk kontekst, både når det gjelder bildeprodusenten (fotografen), bestemmelsen av fotografiets typologi, tekniske rammevilkår, kontekstuelle forhold og de resepsjoner fotografiet har blitt tillagt i den perioden fotografiet har eksistert.

To av innleggene under seminaret tok for seg ulike eksempler på bruk av fotografier i historiske verk og publikasjoner. I historiske verk fungerer fotografiene ofte utelukkende som illustrasjon, og som en annen inngang til «tørre» fakta. Fotografiene blir sjeldent anvendt som kilde i forskningsprosessen. Dette ble eksemplifisert gjennom hvordan lokalhistoriske og oversiktsverk i Norgeshistorien bruker fotografiene som illustrasjoner. Det ble også fokusert på hvordan fotografier fra en samling og samme fotograf brukes i ulike publikasjoner. Eksemplene viste blant annet hvordan et og samme fotografi benyttes til å belegge ulike historiske fakta, blir knyttet til totalt forskjellige historier og hvordan konteksten fotografiene blir satt inn i kan variere. I mange publikasjoner blir fotografiene nærmest betraktet som kikkeshull til en fortidig virkelighet, mens hvilken kontekst bildene ble fotografert i ofte står ukommentert. Måten fotografier blir brukt på i ulike publikasjoner kan indikerer at det er nødvendig med en større bevisstgjøring rundt mulighetene og problemene ved å bruke fotografiet som historisk kilde og som illustrasjon.

Bruken av fotografier i historiske verk knytter også an til mengdeproblematikken, noe som ble fremhevet av fotoarkivarene fra bevaringsinstitusjonene. Da spesielt med tanke på de enorme mengder fotografier som eksisterer og tilgjengeligheten til disse. Det ble også etterlyst et mer utstrakt samarbeid mellom forskere og bevaringsinstitusjonene. Måten fotografiene i stor grad blir brukt på i dag, reduserer fotoarkivene til bildebyråer. Men fotoarkiv kan by på viktig fagekspertise og fotoarkivarene innehar kunnskap og kompetanse historikere (og andre) må bli flinkere til å benytte seg av.

Innlegg og diskusjoner rundt «Fotografiet i historien» i løpet av disse tre dagene, tyder på at det er nødvendig å utvikle denne typen møtepunkt rundt temaet historie og fotografi.

HIFO-seminaret 2006

ved Høgskolen i Agder, Kristiansand 5.–7. mai

Seminaret er åpent for alle interesserte, og vil finne sted ved Høgskolen i Agder, Gimlemoen, Kristiansand. Årets program er variert, og vi håper det vil falle i smak! Deltakeravgiften er kr 950,- ved påmelding før 15. mars. Ved påmelding etter 15. mars vil deltakeravgiften være på kr 1.250,-. Konferansemiddagen kommer i tillegg, og har en pris på kr 500,-. Overnattingsmuligheter vil være på Hotel Norge eller på Clarion Ernst Hotel i Kristiansand sentrum. Utfyllende informasjon og påmeldingsskjema finner du på: www.hia.no/videre/konferanser/hifo/index.html.

Fredag 5. mai

11.00 – 13.00	Registrering og lunsjbuffet i Kafe Kampus
13.00 – 13.30	Åpning
13.30 – 15.00 13.30 – 14.15 14.15 – 15.00	Fellessesjon: Vår virksomhet som historikere i offentligheten <i>Historikeren: forsker, forfatter, intellektuell, ideolog?</i> ved Dag Jenssen, Universitetet i Stavanger <i>Fagdidaktikk for skole og offentlighet</i> ved May-Brith Ohman Nielsen, Høgskolen i Agder
15.00 – 15.30	Pause med kaffe, te og frukt
15.30 – 17.00 15.30 – 16.15 16.15 – 17.00	Fellessesjon: Vår virksomhet som historikere i offentligheten (forts.) <i>Forskningens plass i mediene. Hvordan skal man forholde seg til media som forsker og historiker? Noen personlige erfaringer</i> ved Hilde Henriksen Waage, PRIO <i>Allmennhistoriske fremstillinger, kilder, referanser og siteringspraksis</i> ved Anne-Hilde Nagel, Universitetet i Bergen
17.15 – 19.00	Årsmøte HIFO
20.00	Mottakelse ved Kristiansand kommune på Festningen i Kristiansand sentrum

Lørdag 6. mai

09.00 – 12.45	Ekskursjoner inkludert lunsj. Nærmere omtale av ekskursjonene finnes her: www.hia.no/videre/konferanser/hifo/program.html . Påmelding i sekretariat fredag 5. mai kl 1000–1530.
	- <i>Lystgårdene rundt Kristiansand</i> ved Jan Henrik Munksgaard - <i>Mennesker og mikrober i Kristiansand 1830–1880</i> ved May-Brith Ohman Nielsen - <i>Industribyen Kristiansand</i> ved Pål Thonstad Sandvik - <i>Kulturhistorisk krysselas på byfjorden</i> ved Jo van der Eynden
12.45 – 13.00	Pause
13.00 – 15.00	Parallele sesjoner A) Nasjonalitet og identitet i og om mellomalderen Sesjonsleder: Jo Rune Ugulen Leidulf Melve: <i>Propaganda og det nasjonale i mellomalderen</i> Erik Opsahl: <i>Norsk og dansk i den politiske kampen ca 1500–1537</i> Sigbjørn Sønnesyn: <i>Etnisitet og identitet i engelsk 1100-tals historieskriving</i> Jo Rune Ugulen: <i>Koht, Holmsen og den norske adelen i seinmellomalderen</i> B) Regional kulturarv som grunnlag for kollektiv selvforståelse Sesjonsleder: Bjørg Seland Hans Kjetil Lysgård: <i>Regionale identiteter som forestilte fellesskap – hvordan og hvorfor?</i> Pål Repstad: <i>Snillere Gud? Om endringer i etterkrigstidas sørlandspietisme</i> Bjørg Seland: <i>Sørlandsk identitet – det vi valgte og det vi valgte bort</i> C) Ingeniørene 1880–1930, kompetanse, profesjon og identitet Sesjonsleder: Pål Thonstad Sandvik Anne-Kristine Børresen: <i>Bergutdanningen ved universitetet og NTH 1880–1930</i> Per-Olof Grönberg: <i>Learning and returning. Nordiske ingeniører tur-retur Amerika</i> Gunnar Nerheim: <i>Elektroingeniørene under det industrielle gjennombruddet</i> Harald Rinde: <i>Ingeniører og advokater som næringslivledere, en komparasjon</i> D) Til veirs – norsk luftfart fra starten til den kalde krigen Sesjonsleder: Karl L. Kleve Ole Jørgen Maaø: <i>Norsk luftmakt 1904–1923</i> Rune Hovd: <i>Fremveksten av norsk kommersiell luftfart i mellomkrigstiden</i> Karl L. Kleve: <i>Luftfarten i Nord-Norge under den kalde krigen</i>
15.00 – 15.30	Pause med kaffe, te og frukt

15.30 – 17.30	Parallelle sesjoner E) Demokratisk teori- historisk praksis Sesjonsleder: Hilde Sandvik Odd Arvid Storsveen: <i>Hvorfor fikk Norge et så bredt velgergrunnlag?</i> Mona Ringvej: <i>Fortolkning av demokratiet i revolusjonshundreåret</i> Øystein Rian: <i>Trykkefrihet og sensur på slutten av 1700-tallet</i> Knut Dørum: <i>Bondeopposisjonen</i> Hilde Sandvik: <i>Den frie borger: nytt lys på ekteskapslovgivningen</i> F) Historisk demografisk forskning i Norge - status Sesjonsledere: Arnfinn Kjelland og Gunnar Thorvaldsen Gunnar Thorvaldsen: <i>Norsk historisk demografi ved årtusenskiftet. En kort oversikt med vekt på bruk av databehandling</i> Hans Erik Bull: <i>Risikere å gifte seg? Bruk av relasjonsdatabaser for beregning av risikobefolkning i demografiske analyser</i> Sølvi Sogner: <i>Digitale utgaver av norske vielser i Holland i tidlig nytid</i> Arnfinn Kjelland: <i>Nye innfallsvinklar til historisk demografi gjennom familierekonstitusjon etter bygdebok-metoden</i> G) Bergverksdrift – mennesker, teknologi og rikdom Sesjonsleder: Gunnar Molden Bjørn Ivar Berg: <i>Glemte menneskers biografier – forskning på en 1700-talls bergmannsslekt på Kongsberg</i> Gunnar Molden: <i>Jacob Aall og hans gode hjelpere – den menneskelige faktor og innføringen av ny teknologi ved jernverkene på begynnelsen av 1800-tallet</i> Thor Helge Eidsaunet: <i>Skjerpere og skjerpung i Rana-området</i> Björg Evjen: <i>Moderne bergverk - moderne kjønnsroller? Om overgangen fra kyst- til bergverkssamfunn 1900–1930, med nye rammer og krav til den gifte kvinne og mann</i> Jens Petter Nielsen: <i>Rekruttering av arbeidskraft til Kåffjord Kopperverk 1826–1878</i> H) Lokallagsseminar Sesjonsleder: Årstein Svihus <i>Erfaringar og utfordringar i lokallaga - utveksling av erfaringa. Tilhøvet mellom lokallaga og HIFO sentralt. Økonomien i lokallaga. Eventuelt</i>
17.30 – 19.00	Omvisning på Statsarkivet i Kristiansand med forfriskninger
20.00	Festmiddag i Klubben selskapslokaler, Kristiansand sentrum

Søndag 7. mai

09.30 – 11.30	Parallele sesjoner I) Norsk kystkultur – én kultur? Sesjonsleder: Dag Hundstad Alf Ragnar Nielssen: <i>Det sammensatte bildet - nordnorsk kystkultur i historisk perspektiv</i> Nils Kolle: <i>Det sjøvende Vestlandet</i> Dag Hundstad: <i>Sørlandskysten - med «verden til nærmeste nabo»?</i> Per G. Norseng: <i>Kystøkonomien i det østnorske jordbrukssamfunnet</i> J) Hva er økonomisk historie? Sesjonsleder: Einar Lie Innledere: Ola Grytten, Magnus Lindmark, Einar Lie, Sverre Knutsen K) Kropp, helse og tekst: Medisinhistorie som arena Sesjonsleder: Ole Georg Moseng Ole Georg Moseng: <i>Den situerte pesten. Om historisering av sykdoms-begreper</i> Anne Kveim Lie: <i>Hvordan skrive sykdommens historie? En problematisering med utgangspunkt i den norske radesyken (ca 1760–1850)</i> May-Brith Ohman Nielsen: <i>Den situerte smitten. Om topografisering av sykdomsoppfatninger</i> Kristin Asdal: <i>Rom for framskritt? Stortinget, viviseksjonssaken og striden om laboratoriet omkring 1900</i> Olav Hamran: <i>Alkoholisme som sykdom. Institusjonsbehandling i Norge i det 20. århundret</i> L) De små hjulene Sesjonsleder: Ragnhild Hutchison Anna Tranberg: <i>Hjemmeproduksjon på Hedemarken omkring 1800</i> Finn-Einar Eliassen: <i>Småskalaproduksjon i småbyer i tidlig nytid</i> Ragnhild Hutchison: <i>Teglsteinsprodusenter omkring 1800</i> Stein Tveite: <i>Hjemmeproduksjon i motvind; hjemmebrenning som næringsvei i tidlig nytid</i> Anne Tone Aanby: <i>Skipsbygging som næringsvei i Fjære/Grimstad 1750–1920</i>
11.30 – 11.45	Pause med kaffe
11.45 – 12.30	Avslutningsforedrag: Historikeren i kampen om historien ved Stein Tønnesson, PRIO
12.30 – 12.45	Oppsummering
12.30	Lunsj i Kafe Kampus
13.00	Museumsbesøk – påmelding i sekretariat under konferansen Vest-Agder Fylkesmuseum, Agder naturmuseum og botaniske hage, Gimle Gård, Oddernes kirke

Whan Adam dalf and Eve span Wo was thanne a gentilman?

I mai 1381 gjorde den rurale befolkningen i fylkene Kent og Essex opprør mot høye skatter og vanstyre, og marsjerte mot London. Andre deler av England fulgte med, men viktigst var utfallet i hovedstaden hvor selve statens eksistens ble truet. Ideologen og visjonæren bak opprøret var presten John Ball. Ved hjelp av opprørerne hadde han rømt fra kirkens fengsel, hvor han sonet en livsvarig dom for å ha preket radikale doktriner. 13. juni, dagen før omlag 50.000 opprørere fikk adgang til byen, holdt Ball en preken over teksten: «Whan Adam delfed and Eve span, who was then a gentleman?» Han formulerte spørsmålet som følgende: Adam og Eva, alle menneskers forfedre, dyrket jorden og spant ull til garn. Hvor var klasseforskjeller og en klasses dominans over en annen i Adam og Evas tid? Middelalderkirkens ideologi, som hevdet at klasseforskjeller var fastsatt av Gud en gang for alltid, var opplagt ikke korrekt. Flertallets servilitet i forhold til en liten elite var ikke del av Guds plan, men var tvert imot påført samfunnet av onde adelsmenn. Nå hadde tiden kommet for at folket skulle få slutt på alle slags ulikheter og urettferdigheter. Nå skulle det bygges et samfunn uten herskerklasser, hvor alle mennesker var frie. Tiden hadde kommet for å sikre en god høst ved å utrydde alt ugress – og ugresset det her var tale om var onde adelsmenn og urettferdige dommere.

Neste dag, da den unge Kong Richard II møtte opprørerne og aksepterte en rekke sosiale reformer, inkludert avskaffelsen av både livegenskap, tvangsarbeid og urettferdige kommersielle privilegier, måtte det fortone seg som om samfunnet Ball hadde forespeilet sine tilhengere allerede var blitt realitet. Men det skulle vise seg ikke å være tilfellet. Allerede neste dag ble lederen deres, Wat Tyler, myrdet av Londons ordfører, og opprørerne maktet ikke å stå samlet mot overmaktens press. Under de følgende kaotiske ukene ble kongemakten gjeninnført og innen kort tid ble lederne drept. Ball selv, stolt og tapper, avviste å fornekte sin rolle i opprøret og foraktet å be om nåde. Han ble hengt, og – fortsatt levende – mutilert, buksprettet, halshugget og skåret opp i fire deler.

Balls verspar viser til en klassebevissthet blant middelalderens bondestand. Sitatet er kjent fra tidligere (og senere) engelske kilder, og en finner det igjen under det tyske bondeopprøret i 1525. Det var i det minste alltid noen blandt den vanlige befolkningen som ikke lot seg lure av kirkens ideologi basert på fastlåste samfunnsstender. Det fantes folk som konkluderte ut i fra sine egne forståelser av kristendommen, og som så at det var mulig å skape bedre livsforhold og samfunn. Men de hadde ennå ikke skjønnet hvor hardt de måtte kjempe, da og i fremtiden, for å oppnå det.

Jeg utfordrer Rune Hagen.

Bjørn-Petter Finstad

Bjørn-Petter Finstad disputerte 3. november 2005 for dr. art. graden ved Universitetet i Tromsø med avhandlingen: «Finotro. Stats-eid fiskeindustri i Finnmark og Nord-Troms – fra plan til avvikling».

Det statseide fiskeindustrielskapet *A/S Finnmark og Nord-Troms fiskeindustri* (Finotro) ble etablert på begynnelsen av 1950-tallet. I løpet av få år etablerte konsernet moderne anlegg for produksjon av frossenfisk. Avhandlingen handler om planleggingen, driften og avviklingen av Finotro. Hovedvekten er lagt på driftsfasen fra 1951 til 1986, men framstillingen går helt tilbake til 1930-årene og til de første forsøkene på å få til en omstilling i norsk fiskerinæring, fra tørr- og saltfisktilvirkning til ferske og frosne produkter. Planarbeidet under okkupasjonen er også viet stor plass i avhandlingen.

Finotros historie er tett koblet til Arbeiderpartiets fiskeri- og industripolitikk. Partiet unnfanget Finotro, tok vare på konsernet under oppveksten og bidro med omsorg og støtte i vanskelige år. Men det var også Arbeiderpartiet som skjøv problembarnt fra seg i 1986, da staten solgte statsbedriften. Avviklingen av Finotro er et tidlig eksempel i norsk historie på privatisering av statlig industri, og er således et markant skifte i retning av økonomisk liberalisering og nedbygging av en næringspolitisk aktiv stat.

Et gjennomgangstema i avhandlingen er det statlige eierskapet. Hvorfor engasjerte staten ved Fiskeridepartementet seg som utbygger og eier da det skulle etableres en ny frossenfiskeindustri i Finnmark og Nord-Troms etter den andre verdenskrig? Et annet spørsmål er hvordan staten opptrådte som eier, et eierskap som var kjennetegnet av en stor grad av passivitet og ansvarsfraskrivelse, skriver Finstad.

Det andre temaet er knyttet til Finotro som arena for organiserte interessegrupper. Ved siden av staten hadde Norges Råfisklag, Norges Fiskarlag og LO mindre eierposter i selskapet, noe som ga konsernet et sterkt korporativt preg. Hvordan var utviklingen i minoritetseierne innflytelse fram til Finotro ble et heleid statsaksjeselskap i 1981?

Teknologi og økonomi utgjør det tredje problemkomplekset. Finotro er et eksempel på at staten fungerte som entreprenør for innføring av nye produksjonsmetoder i fiskerinæringen. Finotro var også av stor betydning for at norske frosne fiskeprodukter ble en global vare.

Den statseide frossenfiskeindustrien var ingen økonomisk suksess. De tradisjonelle produktene saltfisk og tørrfisk oppnådde lenge langt bedre markedspriser enn frossen filet. Under-skuddsdriften ble et kronisk problem, og en rekke ganger måtte Stortinget tilføre statsbedriften ekstra midler. Men til tross for elendige økonomiske resultater, oppfylte Finotro viktige samfunnsmessige målsetninger. Anleggene var en stabil mottaker av fangster fra kystflåten året rundt, og konsernet skapte også arbeid for flere hundre personer. På den måten bidro Finotro til å opprettholde bosettingen i regionen i en fase av norsk etterkrigstid som var preget av den kalde krigens trusselbilde. Finotro bidro også vesentlig til den velstandsøkningen som befolkningen i regionen opplevde etter annen verdenskrig.

Førsteopponent var professor Poul Holm, Syddansk Universitet i Esbjerg, andreopponent professor Jorunn Bjørgum ved Universitetet i Oslo, og tredje medlem av komiteen førsteamanuensis Einar-Arne Drivenes ved Universitetet i Tromsø.

Studiereise til Siena med HIFO's reisestipend

TORGEIR MELSÆTER

Jeg vil få takke HIFO for reisestipendet jeg mottok høsten 2005 for å gjennomføre en studiereise til Siena i forbindelse med undersøkelser til min hovedfagsoppgave. Oppgaven handler om hvordan benyttelsen av heraldiske emblemer (dvs. motivene i våpenskjold) i romersk kunst og arkitektur kan brukes som historiske kilder. Konsentrasjonen er særlig rettet mot pave Alexander VII Chigi (1655–1667). Denne paven kom fra Siena, hvor hans slekt siden 1200-tallet hadde drevet handels- og bankiervirksomhet.

Chigi-slekten førte i hvertfall siden 1300-tallet i sitt våpenskjold et seksberg (fjell) med en åttetagget stjerne over. I 1506 fikk slekten av pave Julius II della Rovere tildelt denne pavens slektsvåpen, nemlig et eiketree. Chigienes firedelte våpen, med i 1. og 4. felt eiketreet og i 2. og 3. felt fjellet og stjernen, ble av pave Alexander VII særdeles intensivt brukt i romersk kunst og arkitektur under høybarokken på midten av 1600-tallet. Hovedfagsoppgaven tar særlig for seg å belyse hva motivene i denne pavens våpenskjold betyr, samt hva bruken av dem er uttrykk for. Fokus er rettet mot opphavshistorier fortalt på 1600-tallet under Alexander VII's pontifikat. Slike historier, som opptrer både skriftlig og visuelt i det rike kildematerialet som finnes fra denne perioden, gir oss et innblikk i pavens og hans slekts tanker og intensjoner om hvem de selv var og hvilke posisjoner de ønsket å sikre seg i samfunnet.

Mitt mål med reisen til Siena var å finne ut så mye jeg kunne om Alexander VII, slekten Chigi og deres våpenskjold. Siden jeg store deler av hovedfagsstudiet har vært tilknyt-

tet Det norske institutt i Roma, ble reisen til Siena foretatt fra denne byen med tog. Første post på programmet var å avlegge Archivio di Stato di Siena (statsarkivet) et besøk. Arkivet har tilhold i det staselige Palazzo Piccolomini. De ansatte i statsarkivet var hyggelige, og jeg fikk god hjelp. Allikevel ble ikke besøket der helt som forventet på forhånd. For det første fikk jeg bare se på kopier/microfilmer, og altså ikke de originale manuskriptene jeg hadde planlagt å gjennomgå. Da det videre viste seg at disse uansett ikke var så relevante som antatt på forhånd, tok jeg meg ikke bryet med å «krangle» frem originalene.

Etter besøket i statsarkivet gikk turen til Biblioteca Comunale degli Intronati. I dette fine gamle biblioteket var stemningen en ganske annen enn i statsarkivet. De som arbeidet i den meget tiltalende manuskriptlesesalen der var særdeles hyggelige og hjelpsomme. Her fikk jeg dessuten straks se på de originale manuskriptene jeg ba om, altså ingen kopier der i gården! Særlig ett av manuskriptene var meget interessant for mitt vedkommende. Dette var en våpenbok fra 1690-tallet, som tar for seg våpenskjoldene til ca. 250 sienesiske slekter. Ved å gjennomgå alle våpnene i boka kunne jeg få en viss forståelse av hvilke våpenmotiver forskjellige slekter i Siena har brukt, noe som kunne være med på å belyse hvorfor slekten Chigi opprinnelig valgte å anta et fjell som våpenmotiv i middelalderen.

Resten av Siena-oppholdet gikk med til å besøke museer, paléer, kirker og monumenter som hadde en forbindelse til Alexander VII og slekten Chigi. Særlig interessant i så måte var

alteret i Chiesa di St. Agostino, hvor de chigiske heraldiske emblemene har fått en sentral plassering. Likeså var fasaden til Chiesa di San Raimondo al Refugio et utsøkt eksempel på bruken av Alexander VII's fjell og stjerne i Sienas byrom. I domkirka fikk jeg bl.a. anledning til å betrakte fire store skulpturer av de fire sienesiske pavenes Alexander III, Pius II, Pius III og «min egen» Alexander VII.

Oppholdet i Siena gav utbytte, men like etter tilbakekomsten til Roma fant jeg selv-

følgelig ut at det befinner seg flere særdeles interessante og relevante kilder i sienesiske arkiver/biblioteker, som hadde gått meg «hus forbi» da jeg var der. I det videre arbeidet omkring slekten Chigi og pave Alexander VII vil derfor et nytt og mer omfattende opphold i den toscanske middelalderbyen være på sin plass. Et gjensyn både med byen Siena generelt, samt kirker, paléer, monumenter og manuskripter i utsøkte lesesaler, ser jeg frem til med stor glede.

Arkivsenter i Rogaland

HANS EYVIND NÆSS

Statsarkivet i Stavanger og Interkommunalt Arkiv i Rogaland vil i løpet av kort tid ha behov for mer plass. Byarkivet i Stavanger har vesentlige deler av sine arkiver i lokaler utenfor kontorstedet. De tre institusjonene har funnet ut at det ville være betydelige fordeler forbundet med en samlokalisering. På denne bakgrunn ble de tre institusjonene høsten 2004 enige om å ta et initiativ vis-a-vis Riksarkivaren for å få anledning til å fremkomme med forslag til hvordan dette kunne gjøres. Statsarkivaren fikk i oppdrag å fremme et forslag på vegne av de tre institusjonene. Forslaget ble oversendt Riksarkivaren 26.5. 2005. Det ble pekt på at institusjonene samlet har svært omfattende forskningsarkiver fra hele samfunnslivet, statlig, kommunal, fylkeskommunal og privat sektor. Arkivene har også stor mediebredde og inneholder papirarkiver, fotoarkiver, filmarkiver og elektroniske arkiver. Plassbehovene er samlet svært store. Statsarkivaren ba Riksarkivaren om å utrede saken nærmere. Det ble pekt på det verdifulle i å be inn flest mulige relevante institusjoner og historiefaglige foreninger og lag om å delta i

utviklingen av et arkivsenter. Det ble også pekt på at forslaget om etableringen av et slikt samarbeid mellom selvstendige institusjoner og foreninger er i tråd med kulturpolitiske signaler der viktigheten av satsing på sterke regionale arkivinstitusjoner blir vektlagt.

Forslaget pekte konkret på det naturlige i å bygge et arkivsenter på Universitetsområdet fordi et slikt senter med regionens store mengde forskningsarkiver vil være en viktig knutepunktsinstitusjon på Universitetet.

Riksarkivaren iverksatte utredningsarbeid om et arkivsenter i Rogaland i september 2005. Da ble det opprettet en utredningsgruppe bestående av Byarkivet, Interkommunalt arkiv og Statsarkivet i Stavanger, ledet av statsarkivaren. Gruppens mandat er «å utrede spørsmålet om hvilke institusjoner som kan tenkes å medvirke til etableringen av et slikt arkivsenter, samt lokalisering, arealbehov, magasinbehov og kostnadsrammer for et slikt senter». Gruppen skal undersøke interessen for samarbeide mellom «andre arkivinstitusjoner og institusjoner og organisasjoner med beslektede funksjoner innenfor

bibliotek, museer og forskningsmiljøer som kan være interessert i å delta i utformingen av et slikt regionalt arkivsenter og bidra til etableringen av det». Gruppen blir bedt om å vurdere en institusjon «innenfor universitetsområdet....særlig nøye, men står fritt til å vurdere andre realistiske alternativer...».

Riksarkivarens mandat til referansegruppen er bl.a. «å vurdere den arkivfaglige utredningen fra arbeidsgruppen i et videre samfunnspolitisk, kulturpolitisk og forskningsstrategisk perspektiv og anbefale løsninger som kan gi optimale brukermessige og driftsmessige løsninger i et regionalt perspektiv». Gruppen kan utarbeide egne delutredninger i tillegg til den arkivfaglige rapporten om den finner det hensiktsmessig.

I referansegruppen deltar p.t. statsarkivaren (leder), Fylkesmannen i Rogaland, Ordføreren i Stavanger, Fylkesordføreren i Rogaland, Universitetsfondet, Kunnskapsparken, Interkommunalt arkiv, Næringsforeningen for Stavanger-regionen, OLF, Helse Vest, Helse Stavanger, Helse Fonna, Det norske utvandrersementet, Norsk Lydinstitutt, Misjonsarkivet, Rogaland Historie- og Ættesogelag og Byhistorisk forening i Stavanger. Seniorrådgiver hos Riksarkivaren, Hans Eyvind Næss, er referansegruppens sekretær.

Arbeidet er i gang. Utredningsgruppens arbeid ventes å være ferdig i april 2005 og referansegruppen fortsetter sitt arbeid når utredningen foreligger.

BOKMELDING

For tollarar, historikarar og syndarar

Øyvind Nordbrønd Grøndahl

**Det Norske tollvesens historie
Tiden etter 1940**

Oslo: Toll- og avgiftsdirektoratet, 2004

PAUL G. RONESS

Tollvesenet er ein av dei eldste statlege etatane her til lands. For nokre år sidan kom det to band om tollvesenets historie, det første om perioden frå mellomalderen og fram til 1814 (utgitt i 1969) og det andre om perioden 1814–1940 (utgitt i 1977). Med dette tredje bandet skrive av Øyvind Nordbrønd Grøndahl er denne historia nå ført inn i det nye tusenåret. Bandet er eit oppdrag frå Toll- og avgiftsdirektoratet til det tidlegare LOS-sen-

teret, og fleire personar knytta til det forvaltningshistoriske miljøet ved Universitetet i Bergen deltok i prosjektet.

For den norske staten har toll lenge vore ei dominerande inntektskjelde, og ved inngangen til den andre verdskrigen utgjorde den framleis 27 prosent av dei samla statsinntektene. Sjølv etter tusenårsskiftet står pengar innkrevd gjennom tollvesenet for om lag 20 prosent av desse inntektene, men nå utgjer

tollavgiftene mindre enn 2 prosent av det etaten krev inn (resten er meirverdiavgifter på import, motorvognavgifter og særavgifter). Desse tala gir indikasjonar på betydninga av etaten, men også på omfanget av endringar som den har gått gjennom i tidsperioden for dette bandet.

På bakgrunn av Grøndahl sine tidlegare arbeid er det ikkje overraskande at han legg stor vekt på tollvesenet som organisasjon, forvaltningspolitikk og organisasjonsreformer. Her bør det også nemnast at denne meldaren som statsvitskapleg forvaltningsforskar i stor grad deler denne interessa. Sjølv for slike som meg som ikkje er rettruande historikarar, men høyrer til eit anna samfunnsvitskapleg trussamfunn, er denne boka såleis særskild relevant ved at tollvesenets historie kan gi grunnlag for utprøving og utvikling av idear om betydninga av organisasjonsforhold.

I samarbeid med oppdragsgivar har forfattaren og prosjektgruppa fått tilgang til eit rikt kjeldemateriale, som særleg har gitt grunnlag for den omfattande framstillinga av organisasjonsforhold i den aktuelle tidsperioden. Mens andre samfunnsforskarar i møtet med eit empirisk forskingsfelt ofte har fått problem i grensekontrollen eller har fått med seg varer av litt varierende kvalitet, har Grøndahl kunna trekt vekslar på og brukt mange relevante data.

I innleiingskapitlet er det nemnt at hovudvekta er lagt på det som blir kalla avgjerande 'øyeblikk', eller grunnleggande omdanningar som blir til vendepunkt i utviklinga. Dessutan blir det permanente spenningsforholdet mellom kontroll og effektivitet, og etaten sine forsøk på å avvege desse omsyna, framheva som sentralt. Boka er så delt inn i tre hovuddelar etter ulike tidsperiodar (frå 1940 til 1957, frå 1957 til kring 1975, og etter 1975). Innafor kvar hovuddel er det så ei tematisk inndeling i ulike kapittel, der fleire kapittel tar opp særskilde organisasjonsforhold.

I den første hovuddelen blir det vist ganske klart korleis tollvesenet før og rett etter den andre verdskrigen låg nært opp til ei klassisk byråkratisk organisasjonsform, prega av hierarki, spesialisering og regulerorientering. Dette innebar også stort innslag av kontroll, både overfor handelsnæring og importørar og overfor tilsette, der den utoverretta og innoverretta kontrollen blei oppfatta å vera to sider av same sak. Innafor tolletaten var det likevel ulike stillingsgrupper med ulike oppgåver, og tilsette i desse gruppene høyrte også til ulike sosiale skikt og tenestemannsorganisasjonar. Mellom anna var oppsynsmennene med i Norsk Tolltjenestemanns forbund og dei som tok seg av varebehandling og utrekning av toll med i Norsk Tollerforening. Etter den andre verdskrigen auka arbeidsmengda så mye på grunn av auka import at etaten blei oppfatta å vera i krise, og sjølv om det blei sett i gong mange interne rasjonaliserings- og effektiviserings tiltak blei ikkje dette oppfatta å vera nok.

Den andre hovuddelen blir innleia med eit kapittel om tolldirektoratssaka, sjølv om det som enda opp med at sentralleiinga for tollvesenet blei flytta frå Finansdepartementet til eit nytt frittståande direktorat i 1957 (det første av dei avgjerande øyeblikka?) tidsmessig høyrer til den første perioden. Her er Grøndahl på heimebane, der han som i tidlegare arbeid viser korleis ulike endringsforslag samsvarer med eller avviker frå den gjeldande forvaltningspolitikken. Tolldirektoratet var såleis det første dømet på bruken av den nye direktoratsdoktrina frå 1955. Ein av dei sentrale personane bak utviklinga av denne doktrina (Karl Trasti) blei tilsett som sjef for direktoratet, og det er lagt stor vekt på det interne reformarbeidet som han tok initiativ til og dreiv fram i tida si som tolldirektør. Desse reformene innebar ei nedbygging av etaten gjennom samanslåing eller nedlegging av tenestestader, samt forenkling av tollbehandlinga frå detaljkontroll av varer til

deklarasjon og kontroll av dokument. Det er også lagt vekt på at det i denne perioden blei utvikla eit etatsfellesskap, mellom anna ved at tenestemannsorganisasjonane blei trekte inn i reformarbeidet. Fleire folk i leiarstillingar i direktoratet blei også rekrutterte frå etaten, og gjerne blant sentrale tillitsvalde i tenestemannsorganisasjonane. Dessutan blei skiljet mellom oppsynsteneste og varebehandling utviska, noko som også la grunnlaget for samanslåing av dei to tenestemannsorganisasjonane. Dette blei til slutt vedtatt i 1977, og det nye Norsk Tollerforbund kom i verksemd i 1980.

I denne hovuddelen er det også eigne kapittel om korleis det norske tollvesenet deltok i og blei påverka av europeisk og vidare internasjonalt tollsamarbeid, og i det nordiske tollsamarbeidet. Delen blir avslutta med eit kapittel om utvidinga frå toll til å omfatta både toll og avgifter og etableringa av Direktoratet for toll og særavgifter i 1974, som er det andre av dei avgjerande øyeblikka? Tollvesenet hadde også tidlegare stått for innkreving av noen særavgifter (på vegner av andre statlege verksemdar), men særleg frå slutten av 1960-talet og fram til midten av 1970-talet skifta tyngdepunktet frå toll til avgiftsinnkreving. Mens tollvesenet hadde ei relativt lita sentralleiing og stor ytre etat, var Avgiftsdirektoratet eit relativt stort direktorat men utan ytre etat. Også for denne store og avgjerande organisasjonsendringa får Grøndahl fint fram kva som skjedde under førebuinga og i arbeidet med å skapa ein tenleg organisasjonsstruktur og ein felles organisasjonskultur i tida etterpå.

Den siste hovuddelen blir innleia med ein omtale av korleis kontrolloppgåvene utover på 1970-talet endra karakter frå i hovudsak å vera kontroll av importerte varer gjennom regulære kanalar til å vera grensek kontroll og kamp mot smugling, særleg av narkotika. Dessutan er det vist korleis etaten var tidleg ute i den norske statsforvaltninga med inn-

føring av IT-opplegg for saksbehandling, og i siste del av 1980-talet med mål- og resultatstyring av etaten frå Finansdepartementet si side i samsvar med nye forvaltningsdoktriner. Mens det som nemnt ovafor for den første perioden var lagt vekt på at utoverretta og innoverretta kontroll var to sider av same sak, er det her lite omtale av om og korleis dette også var tilfelle i den siste perioden. Grøndahl er, i samsvar med synsmåtar i statsvitskap og organisasjonsteori, inne på at mål- og resultatstyring var pålagt av overordna organ og var ei oppskrift som var moderne på denne tida, men tar i liten grad opp synsmåtar knytta til om slike styringsformer passa inn eller ikkje i høve til etablert organisasjonskultur i etaten.

Drøftinga av ei eventuell samanslåing av toll- og avgiftsetaten og skatteetaten i første delen av 1990-talet kan kanskje oppfattast som eit tredje avgjerande øyeblikk. Som for mål- og resultatstyring kom initiativet frå Finansdepartementet, og fleirtalet i eit utval som utgreidde dette gjekk inn for ei full samanslåing. Ulike mindretal, særleg med representantar frå leiinga og tenestemannsorganisasjonane i dei ulike etatane, gjekk likevel inn for alternativ som innebar delvis eller inga samanslåing. Då regjeringa i 1994 sette fram forslag om samanslåing stort sett i samsvar med fleirtalsforslaget engasjerte fleire av motstandarane seg. Som Grøndahl skriv var nok Norsk Tollerforbunds lobbyverksemd viktig for at stortingsfleirtalet til slutt gjekk mot forslaget om samanslåing. Sjølv om dette er eit av dei få tilfella i etterkrigstida der Stortinget har gått mot eit konkret forslag frå regjeringa om organisasjonsendringar i statsforvaltninga, viser det at tenestemannsorganisasjonane også kan ha direkte innverknad på reformarbeidet i staten.

Sett under eitt er det ganske lett å følge den raude tråden til Grøndahl om blandingsforholdet mellom effektivitet og kontroll, og han vender også i sluttkapitlet tilbake til det

overordna spørsmålet om og korleis tollvesenet har vore ein kontrollert gjennom 60 år. Derimot er det litt meir uklart kva han oppfattar som avgjerande 'øyeblikk'. Det at han har eit eige kapittel om tolldirektoratssaka og også vier stor merksemd til samanslåinga av Tolldirektoratet og Avgiftsdirektoratet, og til planane om samanslåinga av denne utvida etaten og skatteetaten, gjer at det kan vera rimeleg å sjå på desse tre hendingane som dei viktigaste avgjerande 'øyeblikka'. Her bør det leggst til at det kan vera uklart korleis ein kan sameina idear om at utviklinga av etaten kan oppfattast som ei pendelsvinging mellom effektivitet og kontroll med idear om grunnleggjande omdanningar som blir til vendepunkt i utviklinga. Sistnemnte idear med vekt på stibinding ('path dependency') og avgjerande øyeblikk ('critical junctures') er sentrale innafor retningar i statsvitskap og organisasjonsteori som går under nemninga historisk institusjonalisme, der dei blir trekte fram som alternativ til meir funksjonalistisk inspirerte forklaringar med vekt på pendelsvingingar kring ei likevekt. Ut frå historisk institusjonalisme har sentrale aktørar relativt stort handlingsrom i dei avgjerande øyeblikka, men når vala er gjort utviklar dei etablerte ordningane seg gjennom sjølvforsterkande mekanismar som vanskeleggjer ei tilbakevending til eit balansepunkt.

Sjølv om eg såleis har visse reservasjonar til konsistensen i dei teoretiske resonnementa i boka, kan ho bidra til mange innsiktar for både historikarar og statsvitarar som går utover denne etaten si historie. Dette gjeld mellom anna korleis det er vekselverknad mellom ulike type organisasjonar. For det første kjem det fram korleis tenestemannsorganisasjonar i etaten både har vore med på å påverka, og sjølv blitt påverka av, endringar i den formelle organisasjonsstrukturen i tollvesenet. Ut frå sin ståstad er det naturleg at Grøndahl har lagt størst vekt på om og korleis medverknad frå tenestemannsorga-

nisasjonane har hatt betydning for reformarbeidet i etaten, men han er også inne på korleis desse reformene i neste omgang har påverka oppbygginga av desse organisasjonane, t.d. ved samanslåing av ulike forbund. For det andre viser han korleis organiseringa av tollvesenet var påverka av den gjeldande forvaltningspolitikken, særleg ved opprettinga av eit frittståande tolldirektorat og ved innføringa av mål- og resultatstyring. I eit vidare perspektiv kan det også vera aktuelt å undersøka om og korleis gjennomføringa av slike reformer i ulike statlege organisasjonar har påverka utviklinga av forvaltningsdoktriner. For det tredje er Grøndahl også litt inne på korleis (representantar frå) det norske tollvesenet har medverka i utviklinga av tollordningar i internasjonale organisasjonar og i andre land (t.d. utviklingsland), men han seier relativt lite om korleis slike internasjonale og utanlandske utviklingstrekk har påverka den norske tollforvaltninga. Også her kan det tenkast ein tovegs påverknad mellom etatsspesifikke organisasjonsforhold og forhold i omgivingane.

Oppsummert har Grøndahl komme med ei grundig skildring av framvekst, vedlikehald og endring av organisasjonsformer i det norske tollvesenet i tida etter 1940, og kva verknader slike organisasjonsforhold har. Boka er såleis av stor interesse for både tollarar, historikarar og faglege syndarar, som t.d. statsvitarar.

Odd S. Lovoll

Norske småbyer på prærien En kulturhistorisk studie

Forlaget Vett & Viten 2005. 294 sider

PER MOEN

Odd S. Lovoll er i dag den store autoriteten på norsk utvandring til Amerika og norsk-amerikanske forhold. Han har ein allsidig produksjon bak seg. Dei to best kjende bøkene er vel *Det løfterike landet*, 1983, (ny utgåve 1997), og *Innfridde løfter*, 1999. Det er med store forventningar ein går til den siste boka av Lovoll.

Dei fleste norske emigrantane til USA slo seg ned på landsbygda. Men det var også store norske koloniar i byar som Minneapolis/St. Paul, Chicago og New York. Småbyane var det tredje alternativet, og det er livet i småbyane som er hovudtemaet i Lovolls bok. Han tek for seg tre småbyar i den vestsentralt delen av Minnesota: Starbuck, Benson og Madison. Målet med undersøkinga er å skildra livet til norske immigrantar og etterkomarane deira i eit historisk perspektiv, og å få innsikt i korleis den etniske dimensjonen verka inn på dei sosiale, kulturelle, religiøse og politiske forholda. Skildringa av desse forholda er både detaljert og interessant.

Forfattaren syner korleis livet i småbyen er forskjellig frå livet på farmen og i storbyen. Bondesamfunna var meir segregerte og kunne halda lenger på etniske særdrag. Dei norske koloniane i storbyane levde også sine eigne liv og tevla med mange konkurrerende nasjonalitetar. I dei små bysamfunna i vesten kunne ikkje etniske grupper, heller ikkje den norske, isolera seg i same grad. Dette betyr likevel ikkje at etniske forskjellar vart utviska. Gamle norske tradisjonar vart haldne oppe, og nye kom til, ofte av kommersielle grunnar. Madison vart «Lutefiskhovudstaden i

USA», og fekk stor medieomtale. I Starbuck baka dei verdas største lefse i 1983. Benson er klubbhovudstaden i Minnesota, og det blir arrangert «Lutefiskkappingskonkurransar» og «Klubbetingsmeisterskap». (Mange kyrkjer har også store lutefiskmiddagar i adventtida. Dette krev stor innsats i små kyrkjelydar, men gir god fortjeneste.) Men den viktigaste etniske festdagen var og er 17. mai. Feiringa går ikkje nødvendigvis for seg på sjølve dagen, men blir gjerne lagt til nærmaste helg.

Lovoll tek sjølv sagt også for seg språksituasjonen i dei områda han undersøkte. Resultata stemmer godt med det som meldaren av denne boka ha funne i andre delar av det øvre midtvesten; Spring Grove i sør-aust Minnesota, med motellet Velkommen Inn og telefonkatalog med rosemålingsmotiv på omslaget (1993); La Crosse, Westby og Coon Valley i Wisconsin; Decorah, Iowa og Hillsboro, Nord Dakota. Lovoll skriv at i dei isolerte rurale norske samfunna i det vestsentrale Minnesota representerte det norske språket i sitt mangfald av dialektvariasjonar det første språket ikkje berre for norske innvandrarar, men for amerikansk-fødde generasjonar godt inn i den tredje, ja til og med fjerde generasjon. Ein sjølvvald segregasjon er vel hovudforklaringa på at ein enno i dag møter individ i 60-åra som talar norsk med tydelege trekk frå eldre norske dialektar. «Engelsk er mitt andre språk. Eg lærde ikkje engelsk før eg begynte på skulen», eller «Eg snakka ikkje eit ord engelsk da eg begynte på skulen», er utsegn ein høyrer i mange norskdominerte småsamfunn.

Den sterke norske dominansen gav seg forskjellige utslag. Amerikanske forretningsmenn kunne lære seg noko norsk for å trekja til seg norske kundar, eller dei tilsette butikkhjelp som tala norsk. Forretningar hadde og har norske namn. I Westby har vi Dyr-læge, Jernvareforretning og Vossateig begra-velseshjem. Den kjende språkforskaren Einar Haugen fortalde om ein tysk gut i Wisconsin som tala berre tysk heime, lærte engelsk på skulen, og som lærte seg gudbrandsdalsdia-lekt for å leika med skulekameratane i frimi-nutta og på fritida. Norsk var hovudspråket i Sunburg fram til 1950-åra, og norsk språk var eitt av faga ved Benson *High school*.

Når det gjeld språket i den norske luther-ske kyrkja i Amerika tyder statistikken på at det var like mange gudstenester på norsk og engelsk rundt 1925. Mot slutten av andre verdskrigen var færre enn 7 % av gudstenes-tene på norsk, men framleis var det norske konfirmasjonar på stader som Coon Valley. Enno i dag er det norske gudstenester i Min-nekyrkja i Minneapolis, og sjølv sagt i dei norske sjømannskyrkjene, eller Den norske kyrkja i utlandet som det no heiter. Mange eldre norskamerikanarar fortel at dei kjende det sårt da det vart slutt med norsk i gudste-nesta, og det var mykje strid rundt overgan-gen frå norsk til engelsk.

I tillegg til å ha sin religiøse funksjon, vart kyrkjene den viktigaste sosiale institusjonen som var etablert av nordmenn i Amerika. Over 60 % av norskamerikanarane høyrer til den lutherske kyrkja. Talet på katolikkar er ca. 5 %, og det er ca. 3 % mormonar. Det er i det heile vanskeleg å skilja «luthersk» frå «norsk». Prestegardane var lenge dei viktigaste kulturelle sentra, og prestane var kulturelle og intellektuelle leiarar. Immigrant-kyrkja i skogdalane og på prærien tok på seg mange slag sosiale tilstellingar, og sjølv sagt ritual knytta til dåp, konfirmasjon, ekteskap og gravferd.

Det var mykje strid innafør den lutherske kyrkja, ikkje minst galdt det læra om prede-stinasjonen, men også synet på slaveriet. Og ikkje uventa – synet på kvinnelege prestar. Lovoll siterer ein eldre mann som klagar over at «det er vanskelig å motta nadverd fra en person med rødlakkerte negler». Forholdet til katolikkane kunne også vera konfliktfylt. Ekteskap mellom lutheranar og katolikk var i mange miljø mest utenkjeleg. Den store humoristen Garrison Keillor byggjer nok på førstehands kjennskap når han skildrar desse motsetningane i rapportane frå den imagi-nære småbyen Lake Wobegon.

Denne boka har ikkje alfabetisk bibliografi, men dei ca. 350 fotnotane, samla kapitellvis bak i boka, inneheld ei imponerende litte-raturliste, som syner at forfattaren har bygd på eit omfattande og variert kjeldemateriale. Detaljrikdomen kan til tider bli overveldande, men den vanlege lesaren treng ikkje å hengja seg for mykje opp i tabellar og statistikk.

Korrekturlesinga er stort sett god. Dei feil-ane som likevel fins, verkar ikkje forstyrrende inn på lesinga.

Lovoll skriv i føreordet at *Norske småbyer på prærien* vart skriven som eit norskameri-kansk bidrag til feiringa av hundreårsjubileet for oppløysinga av den svensk-norske unio-nen i 1905. Boka er eit verdig bidrag til denne feiringa, og den fortener å få mange lesarar, både her i landet og i Amerika. Den vil vera spesielt interessant for norskamerikanarar og slektningar av utvandrarar, men òg for alle andre som er interesserte i norsk utvan-dringshistorie.

Eidfjord kommune

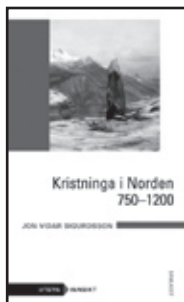
Forfattar av allmenn bygdesoge for Eidfjord i Hardanger

Eidfjord kommune skal gje ut allmenn bygdesoge fram til 2000-talet. Bokverket skal framstå som ei lettleser, fengjande og rikt illustrert bygdebok skriven på nynorsk. I tillegg til å gje eit bilete av den faktiske historiske utviklinga skal bygdeboka gje nokre svar på kvifor Eidfjord kommune som politisk og geografisk eining har dei særtrekka me finn i dag. Endeleg tidsgrense for bokverket vert fastsett i samråd med forfattar.

Me søker forfattar som minst har hovudfag i historie eller andre kultur- og samfunnsvitskapar. Ulike forfattarar kan engasjerast etter fagleg bakgrunn.

Kulturleiar Kari Vambheim, tlf 53 57 35 29 / kari.vambheim@eidfjord.kommune.no fortel gjerne meir om prosjektet.

Søknad med opplysningar om utdanning og praksis, publikasjonsliste og eksempel på skriftelege arbeid innan 7.mars 2006 til
Eidfjord kommune, Simadalsvegen 1, 5783 Eidfjord, eller
postmottak@eidfjord.kommune.no

Steinar Imsen
Noregs nedgang

Jon Vidar Sigurdsson
**Kristninga i Norden
750-1200**

Ingar Kaldal
**Frå sosialhistorie til
nyare kulturhistorie**

Øystein Rian
**Embetsstanden i
dansketida**

Ståle Dyrvik
**Den demografiske
overgangen**

Aud Mikkelsen Tretvik
**Lokal og regional
historie**

Randi Rønning Balsvik
**Afrika i eit historio-
grafisk perspektiv**

Ståle Dyrvik
Året 1814

Hallvard Tjelmeland
Den kalde krigen
(Kjem april 2006)

UTSYN

INNSIKT

UTSYN / INNSIKT er Samlagets serie med korte innføringsbøker i historiske emne. Bøkene tar for seg eit vidt spekter av forskingsfelt, frå sentrale tema i Noregs- og verdshistoria til kulturhistoriske og fagteoretiske problemstillinger.

WWW.SAMLAGET.NO

Det Norske Samlaget

Fortid

Fortid er historiestudentenes eget tidsskrift på Blindern som kommer ut fire ganger i året. Tidsskriftet har en akademisk profil, og er et forum for formidling, debatt og skriveglede. Studenter og forskere fra flere fag bidrar med artikler, essays, bokanmeldelser og debattinnlegg om historiske tema. Målet er å vise bredden i historiefaget, og å oppmuntre studenter til å publisere egen forskning.

Fortid selges på Akademika og Tronsmo i Oslo
Nye skribenter ønskes velkommen!

Kontakt redaksjonen på: fortidred@iakh.uio.no
om tekstbidrag, abonnement og annonser.

www.fortid.no

Innmelding, kontingent og abonnement

Innmelding skjer til foreningas adresse. Kontingenten er 350 kr pr år, for hovedfagsstudenter 200 kr. Abonnement på *HIFO-nytt* koster 150 kr pr år, og kan tegnes ved henvendelse til sekretariatet.

Lokallagsrepresentanter

Agder: Anne K. Stigersand, Gamle Strømmevei 5, 4638 Kristiansand, tlf. (p) 38 10 84 86,

(a) 38 07 34 50, mobil 931 32 856, e-mail: annest1@online.no

Bergen: Jo Rune Ugulen, SFF – Senter for middelalderstudier – CMS, Villaveien 1A,

5020 Bergen, Tlf: 55588092(arbeid) 90540721(privat) e-post: Jo.Ugulen@cms.uib.no

Bodø: Willhelm Karlsen, Høgskolen i Bodø, e-post: Wilhelm.Karlsen@hibo.no

Nordvestlandet: Harald Tafjord, tlf. 70075074(arb) 41660247(priv),

e-post: harald.tafjord@hivolda.no

Nord-Trøndelag: Olav L'Orange, Gamle Kongevei 17, 7725 Steinkjer, tlf 74 16 34 72 (privat),

74 11 10 00 (arbeid), e-post: Olav.L'Orange@nord-trondelag-f.kommune.no

Rogaland: Anne Tove Austbø, Tostenkroken 11, 4085 Hundvåg, tlf. 51 84 27 26,

e-post: anne-tove.austbo@stavanger.museum.no

Sogn og Fjordane: Gunnar Yttri, Øvre Stedjeveg 12, 6856 Sogndal, e-post: gyttri@hotmail.com

Sør-Trøndelag: Kjetil Kvist, Jonsvannsveien 135, 7048 Trondheim, Mobil 922 89 250,

e-post: kjetilrunekvist@yahoo.com

Tromsø: Kari Myklebost, Institutt for historie, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø,

tlf 77 646767, e-post: karim@sv.uit.no

Vestfold: Jan Erik Ringstad, Nedre Gokstadvei 10, 3228 Sandefjord, tlf. 33 48 46 51,

e-post: jan.erik.ringstad@sandefjord.kommune.no

Østlandet: Ragnhild Hutchison, e-post: ragnhild.hutchison@lokalhistorie.no

Redaksjon

Redaktør: *Inger Marie Okkenhaug*, se side 2

Varareaktør: *Knut Grove*, se side 2

Redaksjonsmedlem: *Øyvind Bjørnson*, Historisk institutt, Sydneplassen 7, 5007 Bergen,

tlf: 55 58 23 17, e-post: oyvind.bjornson@hi.uib.no

Ansvar for stoff om skole og formidling: *Anne Kjersti Jacobsen*, se side 2

Ansvar for bokanmeldelser: *Espen Andresen*, se side 2

HIFO-nytt kommer ut med seks nummer årlig. **Manusfrist hefte 2–06: 1. april 2006.**

Manuskripter sendes redaksjonen ved redaktøren, helst som vedlegg til e-post eller på diskett, skrevet i WordPerfect eller Word med vedlagt utskrift.

Annonsepriser: 1.000 kr per helside, 500 kr per halvside.

Grafisk produksjon: Bækken Grafisk Design, trykk: Arne Steens Offsettrykkeri

HØGSKULEN I VOLDA

Høgskulen i Volda har om lag 2900 studentar og 280 tilsette.

Høgskulen er organisert rundt Avdeling for humanistiske fag, Avdeling for lærarutdanning, Avdeling for mediefag og Avdeling for samfunnsfag og Ivar Aasen-instituttet.

Det vert gitt undervisning innafor ei rekkje fagområde og yrkesretta utdanningar.

Høgskulen driv forsking og utviklingsarbeid og satsar på forskaropplæring og kompetanseoppbygging for tilsette i samarbeid med universitet i inn- og utland.

Sjå også stillingsomtale på www.hivolda.no.

LEDIG STILLING

Ved Høgskulen i Volda, Avd. for humanistiske fag, er følgjande stilling ledig:

Stipendiattstilling i kulturmøte (st.nr. 02/06)

4-årig stipendiattperiode ved Historisk institutt med tilsetjing medio 2006.

Fullstendig kunngjering på www.aetat.no og www.hivolda.no.

Nærare opplysningar om stillinga får ein ved å vende seg til Høgskulen i Volda ved instituttleiar Brynjar Gjerda, tlf. 70075218 eller e-post bg@hivolda.no.

Vi ber om at søknaden blir levert elektronisk frå www.hivolda.no/stilling.

Søknadsfrist: 18. april 2006